

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Historie české penitenciaristiky

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracovala:
Věra Němcová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Historie české penitenciariistiky“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 21. 3. 2010

.....
Věra Němcová

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Jůzlovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, trpělivost a rady poskytnuté při zpracování mé diplomové práce.

Věra Němcová

Obsah

Úvod.....	4
1. Vývoj českého vězeňství do r. 1989	6
1.1 Počátky vězeňství.....	7
1.2 První snahy o vězeňské reformy	10
1.2.1 Jan Amos Komenský	10
1.2.2 Reformy v habsburské monarchii	14
1.2.3 František Josef Řezáč.....	16
1.3 Vznik vězeňského systému	17
1.4 Základy československého vězeňství.....	19
1.5 Vězeňství v období 2. světové války	22
1.5 Období poválečné – 50. léta.....	29
1.6 Vězeňství v období politické normalizace	33
1.7 Výzkumný ústav penologický.....	35
2. Vývoj vězeňství po roce 1989.....	37
2.1 Vznik Vězeňské služby České republiky	38
2.2 Penitenciární péče	40
2.2.1 Práva a povinnosti vězňů	42
2.2.2 Programy zacházení	45
2.2.3 Vzdělávání a zaměstnávání odsouzených	47
2.2.4 Duchovní služba a duchovenská péče.....	49
2.2.5 Specializovaná oddělení.....	49
2.2.6 Zdravotnická péče	50
2.3 Kontinuální péče	50
2.4 Postpenitenciární péče.....	52
2.4.1 Probační a mediační služba.....	52
2.4.2 Nestátní subjekty postpenitenciární péče	54

3. Současný stav českého vězeňství.....	56
3.1 Vzdělávání a zaměstnávání odsouzených	57
3.1.1 Vzdělávání odsouzených.....	57
3.1.2 Zaměstnávání vězňů.....	61
3.2 Vězeňská duchovní služba a vězeňská duchovenská péče	63
3.3 Specializovaná oddělení.....	65
3.3.1 Specializované oddělení ústavní léčby protitoxikomanické	65
3.3.2 Výkon trestu odsouzených matek s dětmi.....	65
3.3.3 Výkon trestu doživotního vězení	68
3.3.4 Výstupní oddělení	68
3.4 Zdravotnická péče.....	69
3.5 Ústav zabezpečovací detence.....	72
3.6 Kontinuální a postpenitenciární péče.....	73
3.7 Vzdělávání vězeňského personálu	75
3.7.1 Institut vzdělávání	75
3.7.2 Vysoké školy.....	77
3.8 Věda, výzkum a spolupráce	78
3.8.1 Institut pro kriminologii a sociální prevenci	78
3.8.2 Český helsinský výbor	79
3.8.3 Mezinárodní spolupráce.....	80
3.9 Reforma justice	81
3.9.1 Trest domácího vězení	82
3.10 Klady a zápory vězeňské reformy.....	84
3.11 Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015	88
Závěr	91
Resumé.....	93
Anotace	94
Klíčová slova	94
Annotation.....	94

Keywords	94
Seznam literatury a informačních zdrojů	95

„ Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost“

(Winston Churchill)

Úvod

Na první pohled se zdá, že vězení není právě vhodnou institucí k rozvíjení mravních kvalit člověka, neboť vězeňská zařízení byla v celé své historii spíše prostředím plným nenávisti, beznaděje a zoufalství vězňených osob. Ze strany vězňitelů naopak projevů násilí a pohrdání.

Vězení je zvláštním sociálním prostředím značně se odlišujícím od prostředí běžného života. Přicházejí sem osoby z občanského života, do kterého se dříve či později opět navrátí. Od výkonu trestu odnětí svobody se očekává, že bude znamenat pro odsouzeného nikoli pouze určitou újmu, ale současně také bude mít sociálně-rehabilitační hodnotu. Jedním z nelehkých úkolů penitenciární péče je zachovávat u odsouzených jedinců nejen fyzické, ale také i psychické zdraví, a pro opětovný návrat do společnosti v nich podporovat takové postoje a dovednosti, které jim po propuštění na svobodu pomohou vést soběstačný život bez případné opětovné recidivy. Trest tedy na jedné straně plní funkci represe, na straně druhé má během jeho výkonu dojít k požadované pozitivní reedukaci, ke změně vzorců chování a tím i k prevenci recidivy. Reedukační proces musí být proto výsledkem komplexního a koordinovaného úsilí, na kterém participují nejen samotní zaměstnanci Vězeňské služby ČR, ale také další mimovězeňské subjekty (Historická penologie č.1/ 2006).

Téma své bakalářské práce jsem si zvolila na základě svého působení u Vězeňské služby České republiky. Každý den se setkávám s vězňenými osobami a společně s ostatními odbornými zaměstnanci se podílím na jejich reedukaci. Při kontaktu s těmito osobami je samozřejmostí postupovat žádoucím způsobem v souladu s dodržováním jejich základních práv a lidské důstojnosti. V minulosti tomu však vždy nebylo.

Cílem diplomové práce je poskytnout stručný přehled historického vývoje české penitenciaristiky se zaměřením na způsoby zacházení s vězňenými osobami do roku

1989. Zaměření se na podstatu reformy vězeňství v České republice po roce 1989 a zhodnocení strategických cílů vytyčených v koncepcích rozvoje českého vězeňství.

O historickém vývoji výkonu trestu a způsoby zacházení s vězněnými osobami pojednávají první dvě kapitoly, třetí, praktická, část je zhodnocením současného stavu českého vězeňství.

1. Vývoj českého vězeňství do r. 1989

Penitencia = základ termínu „penitenciární“. V latinském substantivu „paenitencia“ (penitenta) = lítost, změna smýšlení, obrat polepšení, napravení.

Vězení = zařízení, kde se vykonává trest odnětí svobody. Jedná se o prostředí, které je od okolního světa izolované, kde je vše dopředu „naprogramováno“, musí se dodržovat určitý denní rozvrh, řád věznice, ale i organizování volného času. Odsouzení jsou pod stálou kontrolou a po určité době izolováni od zbytku společnosti. Od počátku výkonu trestu je odsouzený vystaven dvojímu působení. Jednak si osvojuje poznatky o svých právech a povinnostech, seznamuje se s vnitřním řádem a chodem věznice, ale současně je vtahován do neformálního systému života spoluvězňů. Po určitém čase je každý odsouzený postaven před nevyhnutelnou volbu, zda se přikloní na stranu organizovaného výchovného působení, nebo podlehne vlivu vězeňské subkultury.

Penitenciární péče = speciální péče o vězněné osoby. Jedná se o takovou péči, která má za cíl sociální rekonvalescenci a snahu o následné začlenění osoby po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody do společnosti. V současnosti se na této péči podílí tým odborných pracovníků, mezi kterými jsou, sociální kurátoři, speciální pedagogové, psychologové, vychovatelé a další odborní pracovníci.

Postpenitenciární péče = následná péče o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o odbornou pomoc a péči k adaptaci na nové podmínky života a začlenění do společnosti. První rok po propuštění je pro jedince nejtěžším obdobím. Obnovuje sociální vztahy a navíc musí čelit negativním vlivům. Při řešení běžných situací a někdy i konfliktů může být bezradný a z toho všeho může i pramenit jeho pozdější nevhodné chování či reakce. Dalším problémem pak často bývá nálepka „kriminálník“

V průběhu staletí se měnila kriminalita a způsob boje proti ní. S tím samozřejmě souvisí i další problémy, mezi něž patří způsob vyšetřování spáchaného deliktu, zatčení zločince, soudní řízení a nelze vynechat ani tresty ukládané viníkům. Zvláště pak podoba postihu pachatele se výrazně změnila. Dnes běžný kratší či delší pobyt ve vězení nebýval v minulosti chápán jako náležitá odplata. Ale posun významu trestu z „pomsty“ za prožité bezpráví ke snaze o „nápravu provinilce“, lze považovat za jeden z nejdůležitějších momentů v dějinách vězeňství. K tomuto došlo však až v rámci reformy soudnictví v polovině 19. století, přičemž nelze opomenout zásluhy katolického kněze a prvního vězeňského učitele Františka Josefa Řezáče, který již roku 1852 vydal důležitý spis, který se zabývá zásadami práce s vězni.

1.1 Počátky vězeňství

Vznik a vývoj českého vězeňství úzce souvisí se vznikem a vývojem státu, trestního práva a soudnictví na území Čech, Moravy a Slezska. Po rozpadu Velkomoravské říše v roce 906 se ve středoevropském prostoru začal formovat český stát pod vedením rodu Přemyslovců. Pro jeho zdárné řízení bylo zapotřebí státních a církevních institucí. Soudnictví bylo nadále v rukou kmenových knížat a vznikající šlechty. V této době převládalo zvykové právo, které se prolínalo s byzantskou právní normou „Zákon sudnyj ljudem“. Tato se u nás objevila v souvislosti s příchodem Konstantina a Metoděje v 9. století. Slované tehdy využívali spíše trestů vyhnanství, nebo uvrhování do otroctví nežli trestu smrti. Podle staroslovanských legend se objevují první náznaky humanismu už za knížete sv. Václava. Byl prvním, kdo se zajímal o vězně, byl proti násilí, "bořil šibenice, mučidla i žaláře a vzdal se hrdelních soudů." Jeho humanismus se týkal biblických požadavků, které byly obsaženy v novém zákoně. Za tento svůj přístup k právu a politice zaplatil svým životem. Je pravdou, že tyto informace jsou čerpány z legend, avšak jedná se o nejstarší dochované staroslověnské a latinské texty, na jejichž základě byl kníže Václav prohlášen za svatého.

Vliv západoevropského latinského práva sílí na našem území po roce 1212, kdy český kníže Přemysl I. získává dědičný královský titul. Jeho syn Václav I. a zejména vnuk Přemysl Otakar II. vytvářejí podmínky pro rozvoj měst, která jsou zakládána

podle norimberského nebo magdeburského práva. Vzniká systém středověkého soudnictví, opírající se o vrchnostenské, církevní a městské soudy. Postavení obviněných, popř. obžalovaných bylo velmi svízelné, neboť břemeno důkazů bylo na jejich straně. Sami museli prokazovat svoji nevinu, což bylo ztíženo tehdejšími vyšetřovacími praktikami. Zejména při vyšetřování tzv. hrdelních trestných činů byl nařízen výslech za použití mučicích nástrojů. Hrdelních trestných činů, které byly trestány smrtí, byla celá řada. Patřil sem např. trestný čin bigamie, cizoložství, kacírství a čarodějnictví. Tresty byly ve středověku velmi přísné. Končily buď smrtí, nebo těžkým ublížením na zdraví.

Specializovaným vězeňským zařízením s krátkodobým využíváním pro vězně byly hladomorny, prostory obvykle jen s otvorem ve stropní klenbě, kterým byli do hladomorny spouštěni nebo svrhováni odsouzení k smrti s posledním bochníčkem chleba a se džbánem vody. Místo dopadu odsouzeného mohlo být navíc opatřeno i roštem s hřeby, podlaha byla poseta kostmi a nečistotou. Vězeň měl být umořen hladem a žízní. Děsivou hladomornou je vybavena třeba Daliborka, podobná prostora byla součástí Staroměstské radnice (Uhlík, 2006, s. 115).

V první polovině 13. století byl budován systém župních hradů, které sloužily k obraně, státní správě a také soudnictví. Byly v nich zřizovány i prostory k držení osob zbavených svobody, avšak nemělo charakter trestu odnětí svobody. Šlo spíše o vazbu před vlastní exekucí, o popravu hladem nebo o politickou internaci osob vyššího stavu. Podmínky v hradních vězeních byly nepříznivé, vězni zde žili v nezdravém prostředí a většinou v krátké době umírali. V takovém prostředí se šířili nemoci, morální nákaza a předávání kriminálních zkušeností. Bezpečnost ve městě měl na starosti rychtář se svými biřici, soudil purkmistr a městská rada, a spravedlnost vykonával městský kat. Popravy byly veřejné, ale původního záměru odstrašit od páchaní trestných činů nebylo dosaženo.

Ve středověku často platilo smrt za smrt. Pokud nebyla sjednána náprava u soudu, došlo ke krevní mstě ze strany rodiny oběti. Časem se od ní však ustupovalo, neboť byla dosti drastická. Hlavním důvodem však byla ztráta levných pracovních sil. Pachatel dostal šanci se ze svého zločinu vykoupit.

Zvyk stavění kamenných křížů na místech neštěstí nebo pro jejich připomenutí pochází již ze 14. století. O vině či nevině dotyčného tehdy sice rozhodoval soud, ale trestní stíhání se rozbíhá až na základě podnětu poškozeného nebo pozůstalých. Cílem totiž není jen stanovení trestu pro viníka, ale také hmotné a morální vyrovnání pro příbuzné, a to dokonce i v případě vraždy. Postavením kamenného kříže lze snadno odčinit spáchané zlo. Jsou známé případy, kdy pozůstalí po oběti dávají přednost „smírčí smlouvě“, ve které se pachatel zaváže, jak svůj čin odškodní. Jedná se o finanční vyrovnání s rodinou, sloužení mši v kostele nebo například obdarování chudých. Zpravidla je součástí dohody také pouť na místo tragické události, kde viník vztyčí kamenný smírčí kříž. Postupem času smírčí smlouvy ztrácejí svůj efekt, neboť pachatel již soudu neuniká.

V dějinném vývoji nalézáme i období, kdy trestní právo nesloužilo jen k potírání zločinnosti, ale bývalo zneužíváno k odstraňování nepohodlných politických, ideových a jiných odpůrců. Ke stíhání a vyšetřování osob podezřelých např. z kacířství nebo čarodějnictví bylo vytvořeno tzv. svaté officium, jehož členové předsedali inkvizičním soudům. Vynášené tresty smrti byly většinou vykonávány stětím nebo upálením odsouzeného na hranici.

První oběti byly na našem území upáleny už v letech 1651–1652. Při těchto procesech bylo vrcholem cynismu vymáhání vysokých poplatků za mučení a za popravu, které oběti a jejich pozůstalí museli platit katům a soudcům. Vedle náboženského fanatismu a sadismu byla příčinou čarodějnických procesů především hamižnost, a proto byli také obviňováni většinou zámožnější občané. Čarodějnice byly popisovány jako osoby, které uzavřely spojenectví s ďáblem, zřekly se křesťanské víry, vzývají ďábla jako svého pána, ve všem se podřizují jeho vůli. Čarodějnice prý mohly lidem ublížit na zdraví, rozvracet manželství, přivolávat zlé počasí a neúrodu, brát kravám mléko a škodit dobytku. Znamení, na základě kterých mohly být údajně čarodějnice usvědčeny, byly následující. Nebyla-li podezřelá schopna na požádání zaplatit, byla usvědčena, protože vládlo přesvědčení, že čarodějnice nejsou schopny ronit slzy. Stejně obvyklé bylo hledání čarodějnických znamének – zvláštní bradavky, již čarodějnice vysávala své bližní a ďáblova znaménka, necitlivá místa na kůži, zanechaného údajně ďáblůvými zuby a drápy. Podezřelá byla svlečena, oholena od hlavy až k patě a pečlivě prohlédnuta, zda má na kůži skvrny, mateřská znaménka

nebo jizvy, které by mohly být označeny jako ďábelské. Aby našli i známky očím neviditelné, probodali zkoušející každou píď těla obžalované jehlou, až našli místo, které nekrvácelo ani nebylo citlivé na bolest. Dnešní vědci tvrdí, že emocionální šok z veřejného svlékání a hledání mohl u některých obětí vést ke vzniku dočasně anestetických míst, a tím poskytnout lovcům čarodějnic „důkaz“, který hledali. Praktický výklad podala kniha inkvizitorů Jakuba Sprengera a Jindřicha Kramera „Malleus Maleficarum“- Kladivo na čarodějnice z roku 1487. Tato kniha se stala základní příručkou pro vedení procesů s údajnými čarodějnicemi a čarodějníky.

1.2 První snahy o vězeňské reformy

1.2.1 Jan Amos Komenský

Na nezbytnou potřebu mravního jednání při zacházení s pachateli zločinů důrazně upozornil na počátku 17. století Jan Amos Komenský (1592-1670). Byl biskupem Jednoty bratrské, humanistický filozof a pedagog světového významu. Zabýval se výchovou a často je nazýván „učitelem národů“. Dalo by se říci, že byl prvním penologem, neboť odkaz jeho učení je stále aktuální pro jakoukoliv společnost. V jeho díle „Obecná porada o nápravě věcí lidských“ chtěl odstranit zlo a jako prostředek k dosažení tohoto cíle byla pedagogika. Náprava musí být komplexní, tzn. jak po psychické a tělesné stránce, tak po stránce sociální. Obrací se v něm ke všem společenským institucím od rodiny až po stát a vyzývá k účasti na nápravě lidské společnosti.

V celém díle se odráží jeho celoživotní snaha o odstranění společenského zla v podobě násilí a válek. Mělo obsahovat 7 svazků, z nichž byly dokončeny pouze první dva. Z dokončených, ale i z rozpracovaných svazků jsou zcela zřejmé nejen cíle nápravy lidské společnosti, ale též způsoby a prostředky, jak jich dosáhnout. Jednotlivé svazky obsahují názvy „Všeobecné probuzení“, „Všeobecné osvětlení“, „Všeobecná moudrost“, „Všeobecná výchova“, „Všeobecný jazyk“, „Všeobecná náprava“ a „Všeobecné povzbuzení“.

„*Všeobecné probuzení*“ obsahuje výklad záležitostí (věcí), týkajících se lidské společnosti s upozorněním na jejich nežádoucí stav (zkažení) a výzvou k odhodlání

společně řešit společenské problémy. Základním předpokladem pro nápravu společnosti je spravedlivý společenský řád, který by určil rozsah kompetencí a zaručoval vzájemnou existenci všech společenských struktur uvnitř státu (rodin, vesnic, obcí a krajů).

Porušování společenského řádu, který je chráněn zákonem, je nutno trestat a tím zabraňovat páchání trestné činnosti. Používání přísných trestů však není postačující. Upozorňuje navíc na nebezpečí možnosti zneužití justičních prostředků jedinci, kteří pomocí násilí ovládají druhé. Všechny formy donucování (počínající zbavením svobody a končící tělesnými tresty), je nutné považovat za krajní prostředky, relativně účinné, snadno zneužitelné a nedůstojné člověka.

„Všeobecné osvícení“ je jediná cesta vedoucí k nápravě lidstva prostřednictvím všeobecné snahy o dosažení moudrosti, kterou připodobňuje ke slunci, které odstraňuje temnotu. Zmoudření je prostředek k polepšení jedinců i vzájemnému porozumění, bez něhož nelze uskutečnit nápravu celé společnosti. Jde o prostředek všeobecný a všem společný, prostředek prostý, sám v sobě důsledný, a proto účinný, ale přece nenásilný a vedoucí k dobrovolnosti jednání. Jedině spojenectví moudrých lidí může vést k úspěšné nápravě lidské společnosti.

„Všeobecná moudrost“ vychází z lidské přirozenosti a na základě jednotného chápání pojmů, touhy po dobru, vhodných způsobů jednání a prostředků, umožňuje rozlišovat dobro a zlo, a tak dosáhnout dobra a vyhnout se zlu. Zmoudřením lidstva, které předpokládá zdokonalení myšlení, dorozumívání a jednání. Lze dospět ke vzájemné dohodě a odstranění rozporů na celém světě. Vedle lidského myšlení a dorozumívání je právě svobodná vůle člověka tou nejdůležitější vlastností, která jej odlišuje od ostatních živých tvorů, a proto je třeba rozvíjení volných vlastností. Vůle člověka je ovlivňována rozumovým poznáním, ale též jeho city a vědomím mravní odpovědnosti (svědomím). Rozvíjení volných vlastností zahrnuje orientaci tužeb na dobro a prostředky k jeho dosažení, dále kritéria rozpoznání dobra a zla a rozhodnost volby. Rozvíjení citových vlastností musí směřovat k prožívání dobra, pravdy a krásy. Lze shrnout, že ke zmoudření vede získávání vědomostí jen se současným rozvíjením volných a citových vlastností.

„Všeobecná výchova“ je definována dostupností, rozsahem a hloubkou vzdělání s cílem zajistit co nejširší přípravu člověka na život ve společnosti, získáním potřebných znalostí, dovedností a osvojením si mravních zásad. Spolehlivou zárukou účinnosti vzdělávacího procesu je dobrovolný přístup vychovávané osoby k výuce. Dobrovolnost vychovávané osoby lze získat přesvědčením, že se naučí něčemu novému, vlídným a příjemným vyučováním, průkaznou argumentací, pěstováním vlastního názoru, vlastní vůle, vlastní zkušenosti a vlastního hodnocení přínosu výuky. Vzdělávací proces by měl být spíše dialogem než monologem sebemoudřejšího pedagoga. Zájem vychovávané osoby o vyučování je možné dosáhnout, pokud jí nasloucháme, povzbuzujeme a za příkladné výsledky chválíme.

„Všeobecný jazyk“ lze chápat jako ideální prostředek k překonání komunikačních bariér v důsledku jazykových odlišností, ale i jako návod ke sjednocení významů používaných slov v rámci jednoho jazyka. Nejprve je třeba porozumět druhému a teprve potom jej lze vychovávat. Při výchově je třeba dialog srozumitelný oběma stranám. Neúčinnost výchovného působení může pramenit z nedostatečně srozumitelné komunikace. Nejednotně nazývány nebo označovány, ale též nejednotně vysvětlovány a interpretovány, mohou být i vlastnosti a činnosti. Jak rozdílně lze interpretovat např. pojmy pravda, právo, spravedlnost, svoboda, jejichž správné pochopení má nemalý význam v nápravě pachatelů trestných činů.

„Všeobecná náprava“ se týká uvedení veřejných záležitostí do žádoucího stavu prostřednictvím předchozích přístupů k problematice nápravy lidské společnosti. Je třeba vycházet z předpokladu, že člověk je v podstatě dobrý, jinak by náprava neměla smysl. V procesu nápravy lze rozlišit tři složky, a to:

- objekt nápravy – může jím být jednotlivec, ale i celá skupina, společenská instituce či společenský řád;
- subjekt nápravy – je ten, kdo disponuje znalostmi, možnostmi a má pevnou vůli napravit nežádoucí stav;
- prostředek nápravy – nástroj, jehož pomocí lze dosáhnout žádoucí změny objektu nápravy.

Účinnost nápravy spočívá v odstranění příčiny poruchy, uvedení do žádoucího stavu a ustálení změny. Náprava musí sledovat funkčnost celku, komplexní přístup

a odstranění hlavních příčin nežádoucího stavu. Náprava je cílevědomá a systematická činnost, jejíž úspěšnost je závislá na stupni narušení objektu nápravy, na úrovni odbornosti, kompetence a motivace subjektu nápravy a na účinnosti použitých prostředků nápravy.

„Všeobecné povzbuzování“ je určeno všem, kteří jsou schopni podílet se na uskutečňování nápravy lidské společnosti na základě předchozích doporučení. Povzbuzovat znamená podněcovat k odvaze, činnosti a vytrvalé práci ty, kteří mají potřebné znalosti k řešení problémů, ale přesto jsou nerozhodní. Povzbuzování subjektů nápravy je nezbytné, neboť náprava, jejímž výsledkem má být nová kvalita, naráží na konzervativní postoje, zejména v prostředí, kde se má uskutečnit. Nesnadnost a nejistý výsledek nápravné činnosti, často vedou k postupné ztrátě aktivity a iniciativy subjektů výchovy. Proto je třeba pěstovat zdravý pedagogický optimismus a k nápravě přistupovat jako lékař k léčbě. Povzbuzování výchovných pracovníků je motivujícím připomenutím povinností a poslání, uznáním náročnosti práce a posilováním sebedůvěry a naděje na úspěch.

Z koncepce „Obecné porady o nápravě vědí lidských“ je možno odvodit metodologické zásady, které jsou nezbytné k odstraňování kriminality a snižování recidivy pachatelů trestné činnosti:

1. Aktivace všech subjektů nápravy schopných čelit kriminalitě a recidivě na úrovni opatření k předcházení trestné činnosti, nápravě pachatelů ve výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění z výkonu trestu.
2. Orientace všech subjektů nápravy v problematice kriminality a recidivy pachatelů trestné činnosti z hlediska jejich podmínek, příčin, projevů a následků.
3. Univerzalizace působení všech subjektů nápravy se zaměřením na cílevědomou a systematickou přípravu vězňených pachatelů trestných činů k začlenění do občanské společnosti.
4. Instrumentalizace zacházení s vězňenými pachateli trestných činů prostřednictvím souboru výchovně vzdělávacích a terapeutických metod, forem a prostředků k doplnění a rozšíření jejich vzdělání.
5. Komunikace mezi subjekty nápravy a pachateli trestných činů se zřetelem na vzájemné porozumění a pochopení v procesu nápravy.

6. Integrace společnosti snižováním kriminality a recidivy pachatelů trestných činů v důsledku úspěšného průběhu procesu nápravy.
7. Motivace subjektů nápravy k zamezování jejich rezignace na nápravu pachatelů trestných činů v důsledku obtížnosti a nejisté výslednosti nápravy.

Z uvedeného vyplývá, že při řešení soudobých sociálně patologických jevů se můžeme nechat inspirovat přístupem J. A. Komenského k předmětu a způsobu nápravy lidské společnosti. Z jeho odkazu může čerpat i české vězeňství. (Historická penologie č. 3/2003, s. 3-7)

1.2.2 Reformy v habsburské monarchii

V barokním období, zvolna od konce 17. století a hlavně ve století 18., si razilo cestu přesvědčení, že věznění nemá být tak surové a život vězňů by měl být chráněn. Vlivem francouzské osvícenské filozofie, která zdůrazňovala význam lidského rozumu, pokroku, humanity, ale i pracemi italských a anglických právníků, nabývaly tyto myšlenky reálných podob. V našich zemích vydala habsburská císařovna a česká královna Marie Terezie (1740 – 1780) nový trestní kodex, kterým omezila ukládání trestu smrti (tzv. hrdelní tresty) a v roce 1777 zakázala mučení. Významným pomocníkem a rádcem císařovny se stal osvícenský právník Josef Sonnenfels (1732-1817), původem z Moravy, který od roku 1761 působil jako profesor na vídeňské akademii. V roce 1775 vydal významný spis „Odstranění mučení“, ve kterém dokládá, že používání útrpného práva neboli tortury, nevedlo v minulosti k nalézání práva, nýbrž v řadě případů končilo justičnímu omylu.

Teprve v době vlády Marie Terezie bylo konečně upuštěno od práva útrpného, proces vyšetřování a vězeňství dostaly v celé monarchii společný řád. Těžké doby však vězně ještě čekaly. A nejen ve století osmnáctém a devatenáctém, ale i v roce 1940, 1950, či 1980.

Pokračovatelem právních, ale i vězeňských reforem Marie Terezie byl její syn Josef II (1780-1790), který dospěl ke zrušení trestu smrti a jeho nahrazením doživotním

uvězněním v pevnosti. Obyvatelé z Čech, Moravy a Slezska vykonávali tento druh trestu v brněnské pevnosti Špilberk.

Zde vykonávali trest osoby vojenské i civilní, osoby odsouzené k výkonu pevnostních prací, osoby odsouzené za zvlášť těžké zločiny, zejména vraždy, loupeže, zhárství, falšování úředních listin a padělání peněz, ale též osoby vyššího stavu (šlechtici, důstojníci, úředníci), kteří byli odsouzeni za různé zločiny a přestupky, od politických přes vojenské až kriminální (tzv. státní vězni). Ubytování vězňů bylo oddělené a bylo realizováno jednak v podzemních kobkách s dřevěnými pryčnami pro nejtěžší zločince a cely v horních patrech s nábytkem pro tzv. státní vězně. Pravidelná hygiena byla umožňována pouze státním vězňům. Strava nejtěžších zločinců v doživotním trestu se skládala pouze z chleba a vody. Vězni v dočasném trestu dostávali navíc dvakrát týdně teplou stravu (polévka z hovězího masa, krup, luštěnin a zeleniny). Vězni nemocní dostávali teplou stravu každý den. Zdravotní péče byla zajišťována vojenským pevnostním ranhojičem. Pouze státním vězňům byl umožněn styk s rodinou a přáteli. Vězňům byly dále umožňovány návštěvy kněží a poskytování duchovní útěchy. Vězněné osoby vykonávali veřejné práce mimo pevnost nebo práce v pevnosti (zejména čerpání vody a provádění úklidu, řemeslné práce v dílnách – krejčovství, obuvnictví, truhlářství apod.). V době volna bylo povoleno pouze státním vězňům čtení, psaní či hraní společenských her (Historická penologie č 1/2005).

V důsledku tvrdých podmínek věznění v podzemních celách (tzv. kasematech), kam nepronikal sluneční svit, kde bylo vlhko a chlad, umírali vězni na nejrůznější onemocnění do tří let.

V roce 1803 byl císařem Františkem II. (1792-1835) znovu zaveden trest smrti. Toto opatření však nemělo výrazný vliv na vývoj zločinnosti.

V letech 1804 až 1847 bylo v celé rakouské monarchii vyneseno 1304 rozsudků smrti, 1184 za kriminální zločiny a 121 za zločiny politického charakteru. Skutečně bylo provedeno 448 poprav, z toho dvě za politické zločiny. Nejtěžší kriminální zločiny byly trestány **nejtěžším žalářem**. Trestanec byl držen v samovazbě, ruce a nohy měl sevřeny v okovech připevněných ke kovovému kruhu ve výši pasu. Ke kruhu pak byl připevněn řetěz, který vězně poutal ke kruhu zapuštěného do zdi cely. Teplé jídlo

dostával ob den, jinak jedl jen chléb a pil vodu, spal na holých prknech. Při odsouzení k **těžkému žaláři** měl vězeň pouta jen na nohou, dostával vařené jídlo bez masa. Byl izolován od ostatních vězňů a mohl se setkávat jen s úředními osobami. Při výkonu **trestu žaláře** nebyl vězeň spoután. Vařenou stravu dostával každý den, k pití byla stejně jako v ostatních případech voda. **Prosté vězení**, bylo dalším, nejmírnějším trestem, který omezoval svobodu. Vězeň neměl pouta, měl zaručenou teplou stravu. Měl povolenu i návštěvu za přítomnosti dozorce. Vězení mohlo delikventa postihnout na dobu od jednoho měsíce do půl roku (Uhlík, 2006, s. 130).

1.2.3 František Josef Řezáč

V roce 1809 byla v Praze založena první státní, dnes již neexistující Svatováclavská trestnice. Zde působil František Josef Řezáč, který byl především katolickým knězem, ale zároveň zaníceným pedagogem se silným sociálním a vlasteneckým cítěním. Jeho návrhy na zásadní reformu rakouského vězeňství a školství se opíraly o výchovně vzdělávací proces ve smyslu jednoty mravní výchovy a vzdělávání. Zločinnost považoval za společenské zlo, které je nutno překonávat šířením dobra. Stejně jako jeho předchůdce Jan Amos Komenský spatřoval nápravu lidské společnosti prostřednictvím vzdělávání a mravní výchovy jednotlivců. Snažil se vězeňství vtisknout pedagogický rozměr s důrazem na uplatňování didaktických a etických principů při zacházení s vězni. Ve vzdělávání prosazoval komplexní přístup z hlediska rozvíjení rozumových schopností, citových a volních vlastností. Vzdělávání ztotožňoval se způsobem zušlechťování (kultivace) vychovávané osoby. Zásadní význam přisuzoval spojení vzdělávání s mravní výchovou.

Pojem dobra spojoval s pojmy pravda, právo a svoboda, pojem zla pak s pojmy lež, bezpráví a nesvoboda. Dobro spatřoval v naplňování křesťanského požadavku „miluj bližního svého jako sebe samého“, čehož lze dosáhnout jen výchovou k empatii a sebeovládání. Právo považoval za prostředek ke spravedlivému zacházení na základě rovnosti všech občanů před zákonem. Svobodu nepovažoval pouze za bezbřehý prostor pro zájmy a potřeby jednotlivce, ale chápal ji jako určité teritorium, kde svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého. Tvrdí, že dosažení blaha občanů předpokládá odstraňování chudoby nejen materiální, ale především mravní,

včetně odstraňování zločinnosti. Příčiny zločinnosti spatřuje ve vnějších a vnitřních příčinách. Mezi vnitřní řadí nedostatečnou kultivaci jednotlivců, nedostatečnou sebekázeň a sebeovládání, což vede ke snadnému podlehnutí zlu. Vnější příčiny spatřuje v nedostatečných společenských podmínkách k uspokojování hmotných a duchovních potřeb, zejména nedostatky v systému rodinném, hospodářském, politickém, právním, náboženském a kulturním.

Účinné metody k potírání zločinnosti spatřoval na úrovni prevence (tj. předcházení trestné činnosti) v rámci rodinné, školní a církevní výchovy, dále na úrovni detence (tj. odborným zacházením s vězňenými osobami) prostřednictvím diferenciací vězňů, režimu, dohledu, pracovní činnosti, mravní výchovy, právní výchovy a vzdělávání, a dále pak na úrovni pomoci propuštěným vězňům po odpykání trestu ze strany obcí, církve a podpůrných spolků na bázi dobrovolnictví.

1.3 Vznik vězeňského systému

Bouřlivé události roku 1848 ve střední Evropě se dotkly i Čech, Moravy a Slezska, které byly součástí rakouského císařství. Císař Ferdinand (1835 -1848) pod jejich tlakem souhlasil se svoláním ústavodárného Říšského sněmu ve Vídni, jehož jednání pokračovalo v moravském městě Kroměříži do jara roku 1849. Na sněmu bylo jednáno též o trestu smrti a při tajném hlasování poslanců byl poměrem hlasů 197:106 přijat návrh na jeho zrušení a tento návrh byl zapracován do textu připravované ústavy. Nastupující císař František Josef I. (1848-1916) však návrh ústavy nepřijal a kroměřížský sněm rozpustil. V oblasti trestního práva navázal na byrokratický systém císaře Františka II. za účinné pomoci ministra Alexandra Bacha.

V roce 1852 vstoupil v platnost nový trestní zákoník, který rozdělil spáchané trestné činy na **přestupky, přečiny a zločiny**. Na našem území byl s mnoha dodatky využíván jako trestní zákon téměř 100 let. Podle tohoto zákona byl trest odnětí svobody vykonáván dle závažnosti spáchaného přestupku **v těžkém žaláři, žaláři a vězení**. Zločin byl trestán podle jeho závažnosti a společenských důsledků buď smrtí oběšením, což byl tehdy jediný možný způsob popravy nebo žalářem prvního, případně druhého stupně, který byl buď doživotní, nebo trval od půl roku do 20 let. **Těžký žalář neboli**

žalář druhého stupně zpočátku předepisoval připevnění okovů na nohy trestanců a jejich pobyt v samovazbě. Přikovávání želez na nohy a bití vězňů bylo zakázáno zákonem č. 131/1867 říšského zákoníku a nahrazeno zostřením trestu rafinovanějším způsobem, který byl v důsledcích u nevhodně živěných vězňů pro jejich zdravotní stav škodlivější. Uložení půstu obden, jen o chlebu a vodě, trestalo mnohdy vězně daleko vážněji. Poutací prostředky se používaly pouze při transportu či krátkodobě v případech pokusu o útěk nebo násilného jednání. **Prostý žalář neboli žalář prvního stupně**, byl vězením bez připevnění okovů, stravování bylo též podle úspornějších stravovacích norem. Vězeň se mohl setkat a promluvit s jiným vězňem nebo návštěvou jen za přítomnosti dozorce (UHLÍK, 2006, s. 161).

Vězeňství bylo zcela zestátněno a jeho řízení se ujalo ministerstvo spravedlnosti. Došlo k budování sítě vězeňských zařízení v rámci příslušných soudních okresů. Vznikali tzv. justiční komplexy (tj. architektonické celky), tvořené soudní budovou a vazební věznicí. K výkonu trestu odnětí svobody jsou pak budovány státní trestnice. Tyto se budují nově nebo rekonstrukcí již stávajících objektů, které dříve sloužily jiným účelům. V roce 1856 vznikla státní trestnice ze středověkého hradu Mírov, v roce 1857 další trestnice z někdejšího kartuziánského kláštera ve Valdicích u Jičína, v roce 1865 byla vytvořena centrální ženská trestnice v Řepích u Prahy, a to pronájemem prostor kláštera Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, která se spolupodílela na práci s odsouzenými ženami. Její správa je v rukou matky představené a ostraha, eskorty vězňů a dozor nad kázní a celým objektem je záležitostí vojska.

Novou výstavbou vznikla například trestnice Bory v Plzni v roce 1879 a trestnice v Praze – Pankrác v roce 1889. Dále vznikly trestní ústavy pro mladistvé v Opatovicích, Kostomlatech, Králíkách a na dalších místech.

Trest v trestnicích byl vykonáván v tzv. **třídách**. Vězni přiděleni do jednotlivých kázeňských tříd se navenek odlišovali barvou šátku, který museli nosit na krku. První třídu označoval bílý šátek, druhou žlutý a třetí černý. První třída byla nejpřísnější a trestanec v ní setrval první třetinu svého trestu. Za dobré chování a dobře odvedenou práci mu mohla být doba pobytu v této třídě zkrácena. Naopak vězeň, který byl vzpurný či se pokusil o útěk, pobýval v nižší třídě o půl roku déle. Vězni v první třídě dostávali

nejnižší mzdu za vykonanou práci a byly jim přiznávány v omezené míře ostatní požitky. Ve druhé třídě vykonával vězeň druhou třetinu trestu, kde byl mírnější režim.

Po nástupu nového odsouzeného do trestnice byl tento po vykoupání, prohlídce, úpravě vlasů a vousů a vybavením trestaneckého oděvu umístěn do „přijímací cely“. Zde jej postupně navštívil lékař, duchovní, učitel a správce věznice. Ti pak společně navrhli, zda vězeň bude umístěn do společné cely či samovazby, délku vycházek, stravovací normu, druh vykonávané práce, popř. zda bude muset navštěvovat vězeňskou školu. Trestanec byl seznámen se způsobem výkonu trestu, byl mu vysvětlen domácí řád věznice a poté byl odveden na přidělenou celu.

1.4 Základy československého vězeňství

Po rozpadu habsburské monarchie v roce 1918 vznikla Československá republika v čele s prezidentem Tomášem Garykem Masarykem. Nový stát navázal na historické penitenciární tradice, akceptoval rakouský trestní zákon a k jeho naplňování vytvářel nové formy a postupy v právních i vězeňských otázkách.

Vznik a vývoj československého vězeňství v první polovině 20. století je spojen se jménem JUDr. Emila Lányho. Byl uznávaným odborníkem v oblasti trestního práva a kriminologie a úředníkem ministerstva spravedlnosti, pověřeným organizací a správou vězeňství. Usiloval o vytvoření vhodných materiálních a sociálních podmínek ve vězeňství, které by umožňovaly nápravu vězňů na základě individuálního přístupu. Zvláštní důraz přikládal empatii - schopnosti vcítit se do potřeb vězně a trpělivým vštěpováním empatie se pokoušet o jeho nápravu. Důvěra a naděje byly hlavními etickými principy, jež lze odvodit z jeho působení ve vězeňství. Jeho příkladný smysl pro povinnost vycházel z vlasteneckých a demokratických zásad, kterým zůstal věrný až do své tragické smrti v pankrácké věznici, kde byl těžce zraněn a zastřelen dne 5. 5. 1945 (Historická penologie č. 1/2004, s. 6-7).

Věznice byly v tomto období přeplněné a většina odsouzených si odpykávala svůj trest ve společných celách s větším počtem vězňů a bez rozdílu povahy spáchaného činu. To vše značnou měrou přispívalo k neúspěšnosti nápravného působení.

Prvotrestaní se díky společnému věznění se „zkušenějšími“ recidivisty zdokonalovali spíše ve zločineckých praktikách.

Jedním z prvních opatření ministerstva spravedlnosti bylo roztřídění vězňů podle povahy jimi spáchaného trestného činu. Tresty převyšující jeden rok ztráty svobody začali odsouzení vykonávat ve věznicích krajských nebo okresních soudů, které byly vybaveny i oddělenými celami pro vyšetřovance (Uhlík 2006, s. 219).

Trestanci ve výkonu **trestu vězení (1. stupně), tuhého vězení (2. stupně) a žaláře** byli ubytováni na společné ložnici, kde byl ustanoven nejspolehlivější trestanec (tzv. dohlížitel), který odpovídal za dodržování pořádku. Těmto trestancům mohlo být povoleno též užívat vlastní oděv, doplněný vězeňskou čepicí a vlastní osobní a ložní prádlo. V opačném případě museli používat vězeňskou výstroj. Kromě vydané výstroje a svěřených předmětů nesměli mít u sebe jiné věci bez zvláštního povolení. Trestanci v těžkém žaláři nastupovali do samovazby, kde setrvali na základě rozhodnutí rady krajského soudu, pověřeného dohledem nad věznicí. Teprve potom byli ubytováni na společné ložnici s trestanci téže kategorie. Po celou dobu výkonu trestu nosili vězeňský oděv a obuv. Stravu připravovanou mimo věznicí mohli na vlastní náklady do výše stanoveného peněžního limitu odebírat jen trestanci ve vězení prvního stupně. Vězeňská strava byla vydávána třikrát denně: ke snídani polévka (v neděli bílá káva), k obědu polévka, půl litru sytého příkrmu a k tomu dvakrát týdně maso (140g v syrovém stavu na osobu), k večeři půl litru příkrmu, který byl v létě třikrát týdně nahrazován hustou polévkou. Denní dávka chleba činila 400g. Nemocným trestancům byla vydávána zvláštní strava podle doporučení lékaře.

Všichni trestanci – mimo odsouzených do vězení 1. stupně, kteří se stravovali vlastním nákladem nebo svých příbuzných – byli povinni pracovat ve všední dny nejméně 8 hodin. Do pracovní doby se započítávala školní výuka, pokud se konala v době zaměstnání. Při zařazování do pracovní činnosti bylo přihlíženo ke stupni trestu, povolání, způsobilosti k práci, dosavadnímu zaměstnání a stupni vzdělání. Nekvalifikovaní trestanci vykonávali zpravidla mechanické práce (draní peří, lepení obchodních sáček nebo úředních obálek) nebo pomocné práce v kuchyni (přebírání hrachu, škrabání brambor). Kvalifikovaní – vyučení nebo zaučení pracovali v kuchyni, pekárně nebo řemeslnických dílnách (soustružnické, zámečnické, truhlářské,

tkalcovské, krejčovské a obuvnické). Trestancům ve vězení 1. stupně byla přidělována práce podle vlastního výběru a náležela jim celá mzda po srážce 30% na správní výlohy. Ostatním trestancům se poskytovala pouze pracovní odměna podle sazby stanovené ministerstvem spravedlnosti. Z pracovní odměny, popř. mzdy mohli trestanci polovinu použít k nákupu věcí osobní potřeby, podporování své rodiny nebo příbuzných a jiným užitečným účelům (k nákupu knih, učebních pomůcek, hygienických potřeb apod.). Přebytek z první poloviny a celá druhá polovina mzdy se ukládala na úrok ve prospěch fondu pro podporování propuštěných trestanců. Úspory byly využívány k úhradě způsobených škod na majetku věznice a vydávány trestancům při jejich propuštění na svobodu.

Trestanci ve věku do 20 let a starší s uloženým trestem nad 3 měsíce bez náležitého základního vzdělání byli povinni pravidelně se zúčastňovat výuky čtení, psaní a počítání. K sebevzdělávání a účelnému trávení volného času si mohli trestanci půjčovat knihy z vězeňské knihovny.

K uplatňování a ochraně svých práv mohli trestanci předkládat své prosby a stížnosti vězeňskému úředníkovi, řediteli věznice nebo radovi krajského soudu, pověřenému dohledem nad věznicí. Za bezdůvodnou, svévolnou stížnost nebo křivě nařčení vězeňské stráže, úřední či jiné osoby, hrozil trestanci disciplinární trest.

V roce 1931 byl vydán **zákon č. 48 o trestním soudnictví nad mládeží**, který reagoval na zvýšení delikvence mládeže a komplexním způsobem upravil systém ochranné a ústavní výchovy mládeže s důrazem na diferenciaci trestanců dle závažnosti spáchaného činu a výchovně vzdělávací přístup. Účelem trestu bylo získání pracovního návyku a jejich vzdělání, které měly přispět k jejich dalšímu bezúhonnému životu.

Mladí odsouzení ve výkonu trestu byli důsledně odděleni od dospělých trestanců nejen z hlediska ubytování, ale též při vycházkách a za účasti na bohoslužbách. Pokud nebyli ubytováni jednotlivě, ale na společné ložnici, musel být zajištěn přísný dohled v nočních hodinách. K udržování osobní hygieny měli stejné podmínky jako ostatní vězni a trestanci, mohli používat vlastní hygienické prostředky a byla jim povolena volná úprava vlasů. Kromě těchto věcí jim byly ponechány rodinné, popř. i jiné vhodné obrázky a fotografie. Pohyb na čerstvém vzduchu byl umožňován pravidelným konáním

vycházek a prováděním tělesného cvičení v trvání nejméně 2 hodin denně pod vedením učitele nebo vybraného dozorce. V neděli a o svátcích se mohli věnovat cvičení celé odpoledne. Všichni byli povinni navštěvovat školní výuku, podle vlastního zájmu se dále mohli zapojovat do vzdělávacích nebo zájmových kroužků (pěveckého, hudebního) a pod kontrolou učitele si půjčovat knihy a časopisy z vězeňské knihovny. Byli též povinni vykonávat přidělenou práci, stanovenou přiměřeně jejich schopnostem, dovednostem a možností, zejména se věnovali zahradnickým pracím uvnitř věznice.

V témže roce byl vydán **zákon č. 123, který stanovil podmínky k výkonu trestu odnětí svobody u tzv. „politických provinilců“**. Političtí provinilci vykonávali trest odděleně od pachatelů kriminálních trestných činů. Byli umístováni buď na zvláštní oddělení, nebo alespoň na oddělených chodbách. Pokud nemohli být samotní, třeba pro nedostatek volných cel, mohli být drženi po dvou, nejvýše však po čtyřech. Mohli užívat vlastní prádlo, oblek a přikrývky, opatřovat si za své peníze lepší stravu, kupovat a číst knihy i povolené noviny, psát a kouřit. Nemuseli se zúčastňovat školního vyučování a přednášek, vykonávat vězeňskou práci, nesměli být nuceni k práci, pokud sami pracovat nechtěli. Nemuseli uklízet vězeňské prostory. Veškeré takto uznané výhody musely být přiznávány úředním postupem (Kýr, Kavková, Fábryová, 2009, s. 27-30).

1.5 Vězeňství v období 2. světové války

Dne 15. 3. 1939 došlo k obsazení československého území vojsky německého státu, jehož vláda se po roce 1933 ocitla v rukou politiků nacionálně socialistické strany (NSDAP) v čele s kancléřem Adolfem Hitlerem. Okupace vedla k rozbití Československé republiky odtržením Slovenska a Podkarpatské Rusi a vytvořením tzv. Protektorátu Čechy a Morava v rámci Velkoněmecké říše. V Protektorátu podléhala výkonná moc v Čechách a na Moravě německé okupační správě reprezentované v nejvyšší instanci zastupujícím říšským protektorem (Karl von Neurath, Reinard Heydrich, Kurt Daluge) a později státním říšským ministrem Karlem Hermanem Frankem. Existence státního prezidenta, kterým se stal Emil Hácha, a formální vlády neměla podstatný vliv na činnost správních, policejních a soudních úřadů

v protektorátu, které cílevědomě zaměřovala k poněmčování, vysídlování a fyzické likvidaci obyvatel Čech a Moravy.

Překlad výnosu Adolfa Hitlera o zřízení protektorátu Čechy a Morava uveřejněný ve Sbírce zákonů a nařízení č. 75/1939 ze dne 16. 3. 1939:

Po tisíc let náležely k životnímu prostoru německého národa českomoravské země. Násilí a nerozum vytrhly je svévolně z jejich starého historického okolí a posléze jejich zapojení do umělého útvaru Česko-Slovenska vytvořily ohnisko stálého neklidu. Od roku k roku zvětšovalo se nebezpečí, že z tohoto prostoru – jako již jednou v minulosti – vyjde nové nesmírné ohrožení evropského míru. Neboť česko-slovenskému státu a jeho držitelům moci se nepodařilo organizovati rozumně soužití národních skupin, v něm svémocna spojených, a tím probuditi a zachovati zájem všech zúčastněných na udržení jejich společného státu. Prokázal však tím svou vnitřní neschopnost k životu a propadl proto nyní také skutečnému rozkladu.

Německá říše nemůže v těchto dnech, pro její vlastní klid a bezpečnost, stejně jako pro obecné blaho a obecný mír v tak rozhodně důležitých oblastech, trpěti žádné trvalé poruchy. Dříve nebo později musela by nésti nejtěžší důsledky jako mocnost dějinami a zeměpisnou polohou nejsilněji interesovaná a spolupostížená. Odpovídá tudíž příkazu sebezáchovy, jestliže německá říše jest rozhodnuta zasáhnouti rozhodně k zajištění základů rozumového středoevropského řádu a vydati nařízení, která z toho vyplývají. Neboť dokázala už své tisícileté dějinné minulosti, že díky, jak velikosti, tak i vlastnostem německého národa jediná jest povolána řešiti tyto úkoly.

Naplněn vážným přáním sloužiti opravdovým zájmům národů, obývajících v tomto životním prostoru, zajistiti národní svébytnosti německého a českého národa, prospěti míru a sociálnímu blahu všech, nařizují tudíž jménem německé říše jako základnu pro budoucí soužití obyvatelů těchto oblastí toto:

Článek 1.

(1) Části bývalé Československé republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží napříště k území Velkoněmecké říše a vstupují jako “protektorát Čechy a Morava” pod její ochranu.

(2) Pokud ochrana říše to vyžaduje, učiní vůdce a říšský kancléř pro jednotlivé části těchto území úpravu od toho odchylnou.

Článek 2.

(1) Obyvatelé protektorátu, kteří jsou příslušníky německého národa, stávají se německými státními příslušníky a podle ustanovení zákona z 15. září 1935 (Říšs. zák. I, str. 1146) o říšských občanech, říšskými občany. Pro ně platí tudíž také ustanovení na ochranu německé krve a německé cti. Podléhají německé soudní pravomoci.

(2) Ostatní obyvatelé Čech a Moravy stávají se státními příslušníky protektorátu Čechy a Morava.

Článek 3.

(1) protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám.

(2) Vykonává svoje výsostná práva, náležející mu v rámci protektorátu ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami říše.

(3) Tato výsostná práva jsou zastávána vlastními orgány a vlastními úřady s vlastními úředníky.

Článek 4.

Hlava autonomní správy protektorátu Čechy a Morava požívá ochranu čestných práv hlavy státu. Hlava protektorátu potřebuje pro výkon svého úřadu důvěry vůdce a říšského kancléře.

Článek 5.

(1) Jako zastávce říšských zájmů jmenuje vůdce a říšský kancléř "říšského protektora v Čechách a na Moravě". Jeho úřední sídlo jest Praha.

(2) Říšský protektor jako zástupce vůdce a říšského kancléře a jako zmocněnec říšské vlády má úkol pečovati, aby bylo dbáno politických směrnic vůdce a říšského kancléře.

(3) Členové vlády protektorátu jsou potvrzováni říšským protektorem. Potvrzení může býti odvoláno.

(4) Říšský protektor jest oprávněn dáti se informovati o všech opatřeních vlády protektorátu a udíleti jí rady. Může podati námitky proti opatřením, která by byla sto poškoditi říši a je-li nebezpečí v prodlení, vydati nařízení, nutná ve společném zájmu.

(5) Od vyhlášení zákonů, nařízení a jiných právních předpisů, jakož i od výkonu správních opatření a právoplatných soudních rozsudků jest upustiti, podá-li říšský protektor námitky.

Článek 6.

(1) Zahraniční věci protektorátu, obzvláště ochranu jeho státních příslušníků v cizině, zastává říše. Říše povede věci tak, jak to odpovídá společným zájmům.

(2) Protektorát obdrží zástupce u říšské vlády s úředním označením "vyslanec".

Článek 7.

(1) Říše poskytuje protektorátu vojenskou ochranu.

(2) Vykonávajíc tuto ochranu, udržuje říše v protektorátu posádky a vojenská zařízení.

(3) Pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku může protektorát zříditi vlastní sbory. Organizaci, početní sílu a výzbroj určí říšská vláda.

Článek 8.

Říše vykonává bezpečnostní dohled na dopravnictví, jakož i na pošty a telekomunikace.

Článek 9.

Protektorát náleží k celnímu území německé říše a podléhá jeho celní závislosti.

Článek 10.

(1) Zákonitým platidlem jest vedle říšské marky až na další, koruna.

(2) Poměr obou měn navzájem určí říšská vláda.

Článek 11.

(1) Říše může vydávati právní předpisy s platností pro protektorát, pokud toho vyžaduje společný zájem.

(2) Pokud je dána společná potřeba, může říše převzít do vlastní správy správní obory a zříditi potřebné pro ně vlastní říšské úřady.

(3) Říšská vláda může učiniti opatření, potřebná k udržení bezpečnosti a pořádku.

Článek 12.

Právo, platné do té doby v Čechách a na Moravě, zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany německou říší.

Článek 13.

Říšský ministr vydá v dohodě se zúčastněnými ministry právní a správní předpisy, potřebné k provedení a doplnění tohoto výnosu.

V Praze dne 16. března 1939

Vůdce a říšský kancléř: Adolf Hitler v. r.

Říšský ministr vnitra: dr. Frick v. r.

Říšský ministr zahraničí: von Ribbentrop v. r.

Říšský ministr a přednosta říšské kanceláře: dr. Lammers v. r.

(Historická penologie č. 3/2005)

Výkon soudnictví a vězeňství byl podřízen německým říšským zákonům. Zavedení dvojího soudnictví, převod personálu a agendy mezi těmito soudy a soudy protektorátu, zrušení vojenských soudů a převod důstojníků justiční služby do občanské soudní služby, to vše měnilo činnost ministerstva spravedlnosti. Jurisdikci německých soudů podléhali říšskoněmečtí občané, žijící na území protektorátu a občané protektorátu, pokud spáchali trestný čin proti německé říši. Výčet těchto trestných činů se časem rozšířil a zahrnoval i tzv. hospodářské delikty, které spočívaly v nedovolené výrobě a distribuci potravin. Podle pokynu Adolfa Hitlera vydal gen. W. Keitel výnos, podle něhož měla být občanská neposlušnost na obsazeném území trestána smrtí nebo výkonem trestu v káznících na území říše. Rozhodování říšskoněmeckých soudů a opatření tajné státní policie (gestapa) se též výrazně projevilo v činnosti protektorátního vězeňství. Všechny krajské soudní věznice, příp. též okresní soudní věznice sloužily zcela nebo z části vazebním účelům říšskoněmeckých soudů a vyšetřovacím účelům gestapa.

Osoby zatčené německou kriminální policií nebo tajnou státní policií (gestapem) byly souzeny německým soudem, zvláštním soudem, stanným soudem nebo rychlým soudem. Německá trestní justice umisťovala zatčené ve věznicích vyšetřovací vazby

a posílala je do koncentračních táborů. Tyto tábory vznikaly v Německu krátce po nástupu nacistů k moci a měly sloužit jako nástroj teroru vůči představitelům demokratické politické opozice, na které byla uvalována tzv. ochranná vazba. V německém Dachau byl vytvořen první a vzorový koncentrační tábor, podle něhož byly zřizovány další tábory (např. Auschwitz, Bergen-Belsem, Buchenwald, Flossenburg, Mathausen, Ravensbrück, Sachsenhausen). Správu a ostrahu koncentračních táborů zabezpečovala ozbrojená složka SS (Schutz Staffel), která vznikla z původní stranické ochranky NSDAP. Údaje o počtech koncentračních táborů a jejich poboček v Německu a okupovaných zemích Evropy se v různých materiálech liší. Uvádí se 13 až 23 hlavních táborů, 50 až 900 poboček a dalších cca 165 pracovních táborů. Na území Protektorátu byl zřízen menší koncentrační tábor v bývalé vojenské pevnosti Terezín u Litoměřic a pobočky některých dalších koncentračních táborů (např. Richard u Litoměřic, Rabštejn u České Kamenice, „B 29“ u Záluží). Dále bylo vybudováno 6 pracovních táborů pro muže (Hradištko u Benešova, Planá nad Lužnicí u Tábora, Mirošov u Plzně, Vítkovice a Kunčice u Ostravy a Hodonín u Kunštátu na Moravě). V jednotlivých okresech a krajích byly zabráný pro činnost německé policie a justice veškerá vězeňská zařízení a jako vyšetřovací věznice smutně prosluly Petschkův palác a pankrácká věznice v Praze, dále Kounicovy koleje a pevnost Špilberk v Brně.

Areál pankrácké věznice s původní ubytovací kapacitou pro cca 800 vězňů byl v průběhu let 1939 – 1945 upraven k umístění až 2200 vězňů, čímž se stal největším vězeňským zařízením na území protektorátu. V tomto vězeňském kolosu se nacházela protektorátní česká věznice, německá policejní věznice gestapa a německá soudní věznice, přičemž jejich činnost byla koordinována s ohledem na potřeby nacistické okupační správy.

Život vězňů v protektorátní věznici se řídil Domácím řádem pro věznice krajských soudů trestních, vydaným ministerstvem spravedlnosti v roce 1936. I ve ztížených podmínkách, které nastaly v Protektorátu Čechy a Morava v důsledku nacistické okupace, vyvíjel český personál věznice úsilí o zachování tradičních způsobů zacházení s vězni. Na základě výnosu ministerstva spravedlnosti z roku 1941 bylo stanoveno zaměstnávat i vyšetřovance. V průběhu roku 1944 pracovalo na vnitřních a vnějších pracovištích věznice denně celkem 111 vyšetřovanců včetně žen. Ve stejném

období bylo zaměstnáváno denně 493 trestanců včetně 32 žen. Vysoká poptávka po levných vězeňských pracovních silách mohla být plněna pouze částečně, neboť vězni byli přednostně vysíláni na práci mimo věznici pro formace SS, policejní úřady, říšskoněmecké úřady, ministerstva, protektorátní úřady a podniky, soudy, zemědělce a soukromé firmy, které byly válečně důležité (Kýr, Kavková, Fábryová, 2009, s. 43).

Činnost v německé policejní nebo soudní věznici byla stanovena podle nacistických předpisů a požadavků dozorčího personálu. Budíček byl vyhlašován již ve 4,30 hod. křikem dozorce a následovalo hlášení nemocných na ošetřovnu. Většinou se nikdo nehlásil, neboť nacisté rozdělovali vězně na zdravé a mrtvé. Ranní hygiena byla realizována mytím v klozetu na cele. Snídaně se skládala z náhražkové černé kávy bez cukru a chleba. Ranní půlhodinové vycházky probíhaly na vycházkovém dvoře za dozoru protektorátních strážníků. Eskorty vyšetřovanců odjížděly v 8,00 hod. k výslechům do úřadovny gestapa v Petschkově paláci. Oběd se vydával v 11, 00 hod. a večerka byla vyhlašována po ukončení kontroly přítomnosti na celách (apelu) bez přesnějšího časového vymezení.

Zatímco protektorátním vězňům byla přiznávána práva a ukládány přiměřené povinnosti s výjimkou pracovního nasazení, v německé nacistické části věznice byla všem vězňům jejich práva upírána a bylo vynucováno plnění celé řady povinností pod hrozbou krutých kázeňských i soudních trestů. Byly používány zpravidla následující **disciplinární tresty**: snížení celodenní stravy na kávu a chléb s výdejem jednoho teplého jídla každý třetí den (až na 14 dní), stání v noci na chodbě bez spánku (až na 3 dny), osvětlení cely v noční době, spojené s častým buzením, odnětí povolených výhod (balíčků, dopisů) až na 2 měsíce. Všichni vězni trpěli nedostatkem ubytovacích míst (cely byly několikanásobně přeplněny), špatným vytápěním cel a nízkými stravními dávkami. Obecně bylo nedostatečné též vystrojování vězňů, hygienické a zdravotnické podmínky. Vyskytovala se četná úmrtí v důsledku brutálního zacházení vyšetřovatelů a dozorců, onemocnění a sebevražd (Kýr, Kavková, Fábryová, 2009, s. 43-44).

Nacisté si vytvořili zvláštní přístup k třídění vězňů, který vycházel z antroporasyových teorií a opíral se o příslušné rasové zákony. Svědčí o tom tzv. karty rasového popisu vězňů, obsahující údaje o antropometrických znacích jednotlivých

vězněných osob (např. délka a obvod lebky, velikost a tvar uší a nosu, barva očí, barva vlasů, celkový tělesný habitus atd.), které se dochovaly z rasového průzkumu vězňů, prováděného v pankrácké věznici v roce 1943. Podle rasového ohodnocení bylo s vězni dále nakládáno.

Uvádí se, že v letech 1939 až 1945 přišlo o život kolem 360 tisíc obyvatel bývalého Československa, z toho 295 tisíc bylo umučeno v koncentračních táborech nebo popraveno (Památník Pankrác, 1999, s. 35).

1.5 Období poválečné – 50. léta

Pocity nadšení z nabyté svobody a konce ohrožení několik let trvajícím válečným stavem, naplňovaly obyvatelstvo většiny evropských zemí nejen radostí a novými nadějemi do budoucna, ale současně i zlobou, přecházející mnohdy v těžko překonávanou nenávist vůči všemu, co souviselo s německou okupací jejich zemí.

Poměrně záhy po skončení druhé světové války byla obnovena činnost více jak 350 věznic a bývalých pracovních a zajateckých táborů, v nichž začalo shromažďování kolaborantů, zajatých německých vojáků, příslušníků SS a gestapa, úředníků německé správy a německého obyvatelstva, které dosud neopustilo československé území. Do věznic pak byli dáváni především ti, kteří se zvláště odsouzeníhodným způsobem provinili během války proti lidskosti, podíleli se na likvidaci a utrpení příslušníků našeho národa a spolupracovali s nacisty na jeho zamýšlené násilné likvidaci.

Koncem roku 1945 bylo rozhodnuto, aby správa věznic, řízení i správa nad nimi náležely ministerstvu spravedlnosti. Podmínky ve sběrných táborech, trestnicích a věznicích, v prvních zcela výjimečných měsících po skončení druhé světové války, nebylo pochopitelně možno zajistit na takové úrovni, jaká byla obvyklá v předválečných letech. V roce 1946 existovalo v Československu 7 trestních ústavů, 34 krajských soudních věznic, 370 okresních soudních věznic a 2 polepšovny.

Situaci v českém vězeňství navíc komplikovaly vztahy mezi demokratickými politickými stranami a komunisty. Tehdejší ministr spravedlnosti Dr. Prokop Drtina byl zastáncem humanizačního trendu v našich věznicích. Jeho snahy však byly záměrně narušovány ze strany ministerstva vnitra.

Vězeňství v českých zemích na počátku 60. let 20. století rychle opouštělo, nejen z důvodů nepříznivých materiálních podmínek po druhé světové válce, prvorepublikové způsoby zacházení s vězni, ale především i původní humánní zaměření a výchovné snahy českého vězeňství z období před rokem 1938. V prvních letech po únoru 1948, a dokonce ještě dlouho poté sice neexistovala představa o budoucí koncepci československého vězeňství, avšak hlavní záměr do budoucna byl již zcela zřejmý. Vězeňství jako významný represivní systém mělo napomáhat – jak uvádějí tehdejší dokumenty – především udržení získané moci, mělo zajistit izolaci odpůrců totalitního režimu, podstatným způsobem změnit dosavadní způsob jejich života a především prostřednictvím těžké práce v kolektivu je převychovat (Uhlík, 2006, s. 264 – 268).

„Trestní práce musí být považována za mašinérii, která sama o sobě transformuje násilnického, neklidného, ukvapeného vězně ve svou součást.“¹

Nový vězeňský řád, vydaný v roce 1951 podstatně změnil i způsob zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení v trestničním oddělení byli zpravidla ubytováni podle čtyř výhodnostních skupin ve společných odděleních. Do nejnižší – **I. výhodnostní skupiny** byli zařazováni odsouzení, označení za nepřátele lidově demokratického zřízení, nebo se špatnou pracovní morálkou a neprojevující snahu po nápravě. Do **II. výhodnostní skupiny** byli přeřazováni ti, kteří prokazovali po určitou dobu zvýšené pracovní úsilí, projevovali lítost nad spáchaným trestným činem a projevovali snahu o polepšení. Do **III. výhodnostní skupiny** byli přeřazováni ti, kteří ve II. výhodnostní skupině vyvíjeli po určitou dobu zvýšené pracovní úsilí a jejich chování bylo bez závad. Do **IV. výhodnostní skupiny** byli přeřazováni ti, kteří byli po určitou dobu ve III. výhodnostní skupině, dosahovali mimořádných pracovních

¹ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphine, 2000. ISBN 80-86019-96-9, 427 s.

výkonů, úspěchu v pracovním soutěžení a chovali se bez závad. O zařazení odsouzeného do příslušné výhodnostní skupiny rozhodoval velitel vězeňského ústavu na návrh vedoucího výchovy a s přihlédnutím ke stanovisku lékaře. Odsouzení za tzv. „protistátní činnost“ setrvali zpravidla v I. výhodnostní skupině. Podle jehotlivých typů výhodnostních skupin byla odstupňována i práva odsouzených. Týkala se úpravy vlasů, držení věcí osobní potřeby, úpravy cel, přijímání a odesílání korespondence, délky trvání návštěv a jejich četnosti, četby knih apod. Podmínky spojené s osobní hygienou, vystrojováním, stravováním a poskytováním lékařské péče byly pro všechny odsouzené stejné. Výrazné rozdíly se týkaly především zrušení duchovenské správy, tradiční ústavní školy a vězeňské sociální péče. Tyto činnosti nahradila tzv. mravní a politická výchova, prováděná formou politického a odborného školení, půjčování vybrané literatury, novin a časopisů, promítání filmů s válečnou a budovatelskou tematikou a povolené zájmové činnosti, organizované za pomoci tzv. vězeňské samosprávy.

Za mimořádné pracovní výkony, dobré chování, iniciativní a zlepšovací návrhy a jiné záslužné činy mohly být odsouzenému uděleny tyto **kázeňské odměny**: ústní pochvala, rozšíření některých výhod v rámci příslušné výhodnostní skupiny, povolení kouřit, prominutí nebo zmírnění dříve uloženého kázeňského trestu, zvýšení peněžité částky na nákup osobní potřeby, přeřazení do vyšší výhodnostní skupiny a peněžité odměna. Jestliže odsouzený porušil ustanovení Domácího řádu, zejména v souvislosti s dodržováním osobní a pracovní kázně, mohly mu být uloženy tyto **kázeňské tresty**: důtka, odnětí některých výhod v rámci příslušné výhodnostní skupiny (nejdéle na 6 měsíců) nebo odnětí výhod zvláště povolených, uložení méně odměňované práce, snížení peněžité částky na nákup věcí osobní potřeby, tvrdé lože (2x týdně a nejdéle na 6 týdnů), samovazba po zaměstnání (nejdéle na 1 měsíc), přeřazení do nižší výhodnostní skupiny, snížení dávky stravy na polovinu (nejdéle na 1 měsíc) a přemístění do jiného vězeňského ústavu s přísnějším režimem (Kýr, Kavková, Fábryová, 2009, s. 54-57).

Zcela specifickým represivním opatřením totalitního komunistického režimu, omezujícím jak osobní svobodu značného počtu československých občanů, jejich způsob řádné obživy, společenské postavení, ale spočívající i v zabránění majetku, vyhnání z bydliště a postihujících neblaze v příštích letech nejen jejich způsob života

a osudy jejich rodin, a to dokonce bez soudního řízení vyžadovaného v demokratických státech, byly **tábory nucené práce** (tzv. TNP). Do těchto táborů se dostávali občané, proti kterým nebylo možno inscenovat pracně vykonstruovaný „politický proces“. Mělo tím být dáno jasně najevo, že neomezenou moc získal totalitní režim. Tresty se vynášely bez přítomnosti soudů, a s rozhodujícím vlivem krajských výborů KSČ prostřednictvím tříčlenných komisí. Tyto orgány rozhodovaly o tom, kdo v kraji nebo okrese ohrožuje výstavbu lidově demokratické společnosti a její hospodářský život. Z hlediska občanských a lidských práv a dokonce i s ohledem na znění československé ústavy, která zaručovala právo osobní svobody a možnost jejího omezení jen na základě právoplatného rozsudku řádného soudu, se jednalo o citelný zásah do platných práv občana.

Dalším typem zařízení na „převýchovu třídních nepřátel“ byly **trestanecké pracovní tábory** (tzv. TPT). Projevem výchovného působení byla např. přihláška vězně k socialistickému pracovnímu soutěžení o co nejvyšší pracovní výkon. Vězeň, který se do soutěže přihlásil, mohl doufat, že mu z domova bude zaslán balíček, dopis, nebo mu bude výjimečně povolena návštěva. Pokud odmítl na takovéto soutěži účast, mohl očekávat zostření vězeňského režimu. Další výchovnou metodou bylo promítání vybraných filmů a cílené vybavování vězeňské knihovny uznávanou „socialistickou“ literaturou. V trestaneckých pracovních táborech se však praktikovala i výchova vězňů pomocí „bicích komand“. Na chod tábora dohlížela tzv. „samospráva“ v čele se „starším tábora“, který byl jmenován náčelníkem tábora. Většinou se jednalo o jedince z řad kriminálních zločinců, kteří byli vedením tábora nuceni k násilnostem a posléze za tyto skutky preferováni a zvyhodňováni.

Tento způsob výchovy uplatněný v táborech nucených prací, ale i daleko drastičtější způsoby výchovy v trestaneckých pracovních táborech, je těžko odpustitelným zločinem (Uhlík, 2006, s. 283).

V roce 1953 přešlo vězeňství z působnosti Ministerstva spravedlnosti pod Ministerstvo národní bezpečnosti a spolu s organizačními změnami probíhaly personální a legislativní změny pod vedením sovětských poradců, kteří dohlíželi na tzv. třídně politické uplatňování trestního práva v oblasti vězeňství. Tímto způsobem bylo

řízeno zacházení s vězni i po zrušení táborů nucené práce v roce 1956 a zániku Ministerstva národní bezpečnosti, jehož úkoly později převzalo Ministerstvo vnitra.

Nadále byla **uplatňována třídně politická diferenciaci odsouzených**, upravena v roce 1951 Vězeňským řádem a v roce 1961 Směrnicemi pro provádění nápravně výchovné činnosti mezi odsouzenými v nápravných zařízeních ministerstva vnitra. Bylo dosaženo hlavního cíle – citelně poškodit a zbavit majetku především ty, kteří byli prohlášeni za „třídní nepřátele“ (Černíková, Sedláček, 2002, s. 41).

1.6 Vězeňství v období politické normalizace

Po federativním uspořádání státu v roce 1968 vzniklo ministerstvo spravedlnosti České republiky a ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky. Tato ministerstva převzala do své působnosti řízení vězeňství, které do té doby náleželo ministerstvu vnitra. Na území České socialistické republiky byla zřízena správa Sboru nápravné výchovy ČSR se sídlem v Praze a na území Slovenské socialistické republiky správa Sboru nápravné výchovy SSR se sídlem v Bratislavě.

Zacházení s odsouzenými zásadním způsobem, který vyhovoval požadavkům Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, nově upravil Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (ZVTOS) a Řád výkonu trestu odnětí svobody (ŘVTOS) vydaný ministrem vnitra k provedení citovaného zákona. Účel výkonu trestu podle nových právních předpisů spočíval v zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a jeho soustavné výchově, aby vedl řádný život pracujícího člověka. Za prostředek k jeho dosažení byla považována nápravně výchovná činnost, která zahrnovala působení stanoveného pořádku a kázně v místě výkonu trestu, pracovní výchovu a kulturně výchovnou práci. Zákonem č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody **byla zrušena třídně politická diferenciaci odsouzených a byla zavedena diferenciaci podle kriminální narušenosti vězňů**. Podle stupně narušenosti a možnosti nápravy byli odsouzení zařazováni soudem k výkonu trestu do tří nápravně výchovných skupin. K výkonu trestu do **I. nápravně výchovné skupiny** soud zařadil pachatele zpravidla tehdy, pokud nebyl v posledních 10 letech před spácháním trestného činu ve výkonu trestu odnětí svobody za úmyslný trestný čin.

K výkonu do **II. nápravně výchovné skupiny** byli zařazováni ostatní pachatelé, kromě zvláště nebezpečných recidivistů, nebo pachatelů některých vysoce společensky nebezpečných trestných činů, kteří byli zařazováni do **III. nápravně výchovné skupiny**.

Odsouzení bez rozdílu nápravně výchovné skupiny měli stejné podmínky pro ubytování, hygienu, vystrojování, stravování, vycházky a poskytování zdravotnických služeb. Všichni odsouzení byli po přijetí do nápravně výchovného ústavu umístěni na nástupním oddělení na dobu od 3 do 28 dní a nejdéle na 2 měsíce s přihlédnutím k délce uloženého trestu. Zde se seznamovali s účelem výkonu trestu odnětí svobody, svými právy a povinnostmi a ústavním řádem vydaným náčelníkem nápravně výchovného ústavu a schváleným správou Sboru nápravné výchovy České socialistické republiky. Podle plánovaného pracovního zařazení byli dále seznamováni s bezpečnostními předpisy.

Od 2. poloviny 70. let byl odsouzeným poskytován ústavní oděv, který se skládal z čepice, blůzy a kalhot šedomodré barvy, černých pracovních bot se šněrováním, domácí obuvi (pantoflí), košile šedomodré barvy a spodního prádla. Strava se vydávala třikrát denně dle stanoveného finančního limitu. Její množství bylo navyšováno s ohledem na náročnost vykonávané práce a zdravotní stav odsouzených. Doba vycházek byla stanovena na 1 hodinu denně. Lékařská vyšetření se prováděla při nástupu odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody a před jeho propuštěním. Návštěvy rodinných příslušníků se konaly jedenkrát za 3 měsíce v délce jedné hodiny. Dopis směl odsouzený odeslat rodinným příslušníkům jedenkrát týdně.

Výkon trestu odnětí svobody v I. nápravně výchovné skupině se od výkonu trestu odnětí svobody v II. nápravně výchovné skupině lišil. Odsouzení v I. nápravně výchovné skupině na rozdíl od II. nápravně výchovné skupiny nebyli na celách a v prostoru ubytování zamykáni. Byl jim povolen volný pohyb v určeném prostoru. Pracovali na pracovištích mimo ústav a tato pracoviště nebyla oplocena ani střežena. Všem odsouzeným bylo zakázáno navazovat styky s civilními osobami na pracovišti a získávání tak neoprávněných výhod. Byli povinni vykonávat přidělenou práci, plnit stanovené výkonové normy, dodržovat stanovenou pracovní dobu, technologické postupy a zásady ochrany bezpečnosti a zdraví při práci.

1.7 Výzkumný ústav penologický

„Moderním, humanitárním, vědeckým zdůvodněním trestu jako společenské obrany je společenská potřeba uzpůsobit, resocializovat, redukovat zločince tak, aby byl schopen vyvarovat se recidivy, dosáhnout u něj změny chování...“²

Zavedení nápravně výchovné činnosti v nápravně výchovných ústavech umožnilo, aby s odsouzenými pracovali vychovatelé, sociální pracovníci, učitelé, speciální pedagogové, kteří byli absolventy střední odborné nebo vysoké školy příslušného zaměření. Tito vězeňští specialisté při své každodenní činnosti s odsouzenými vnášeli do výkonu trestu odborné přístupy a tím pozitivně měnili způsob zacházení s odsouzenými a sociálně psychologické klima v jednotlivých ústavech. Odborným centrem se stal „Výzkumný ústav penologický“, který byl založen v roce 1967 klinickým psychologem doc. PhDr. Jiřím Čepelákem.

V tomto ústavu byl vytvořen odborný tým skládající se z psychologů, pedagogů, sociologů a právníků a zabýval se studiem osobnosti vězněného pachatele, možnostmi jeho nápravy a podmínkami pro resocializaci v nápravně výchovných ústavech. Výzkumná činnost se opírala o studium zahraniční literatury a četné odborné kontakty s odbornými zahraničními pracovišti orientovanými jak na východ, tak i na západ. Na jejím základě byly vypracovány různé koncepční záměry (např. vnitřní diferenciaci zacházení s mladistvými, odsouzenými ženami). Výzkumný ústav poskytoval výsledky těchto výzkumů formou odborných seminářů, školení a prostřednictvím bohaté publikační činnosti. Stále častěji se při zacházení s odsouzenými využívala řada diagnostických a terapeutických metod.

Výzkumný ústav penologický se současně snažil o rozvíjení odbornosti v českém vězeňství. Z důvodu údajné neefektivnosti výzkumných pracovišť byl Výzkumný ústav penologický zrušen ministrem spravedlnosti dne 31. 12. 1980. Tímto zrušením byly zastaveny pozitivní změny, které měly svůj původ v dílčí reformě českého vězeňství z roku 1968, kdy se vězeňství v důsledku příznivých politických změn spojených s demokratizačním procesem v Československu na jaře 1968, vrátilo

² Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J., Základy penologie, Brno, Masarykova Univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-x, 74 s

do působnosti Ministerstva spravedlnosti. Ve Sboru nápravné výchovy se praktikoval tvrdý politický a policejní přístup k vězňům, jejich ekonomické využívání v období hospodářské krize.

2. Vývoj vězeňství po roce 1989

Po 17. 11. 1989 v důsledku vnitropolitických změn dochází k obnově demokratického státu. V jeho čele stojí Václav Havel – signatář Charty 77 a bývalý politický vězeň. V souvislosti s jeho vstupem do úřadu prezidenta, vyhlásil v lednu 1980 rozsáhlou amnestii, která se týkala zhruba 17 000 vězňů. Amnestie se netýkala pachatelů závažných násilných trestných činů. Ti, co ve věznicích zůstali, se pokoušeli svoji svobodu vynutit protestními akcemi a vzpourami, které se lavinovitě šířili po celém území státu.

Jejich důvodem byly reakce na chování a jednání některých příslušníků SNV, výhrady k režimu NVÚ, nespokojenost se stravováním, ubytovacími podmínkami, hygienou a léčebnou péčí, pracovními podmínkami a odměňováním za práci. Zásadní připomínky měli odsouzení vůči stávajícímu systému kázeňských odměn a trestů a jejich uplatňování. V řadě případů se objevily výhrady k přísnosti rozsudků a délkám trestu odnětí svobody (Historická penologie č. 3/2005 s. 1-2).

Nejzávažnější vzpoura vězňů proběhla v nápravně výchovném ústavu v Leopoldově na Slovensku, kde při potlačení vzpoury musela zasahovat specializovaná bezpečnostní jednotka.

Zánik totalitního režimu v Československé socialistické republice koncem roku 1989 vytvořil příznivé politické a společenské podmínky k postupnému odstraňování důsledků deformačního vlivu politické normalizace na vězeňství. Opatření k humanizaci výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody v duchu Evropských vězeňských pravidel se stala podstatnou součástí nové koncepce českého vězeňství, zpracované v letech 1991 – 1992. Na jejím základě vydala Česká národní rada v roce 1993 zákon o výkonu vazby a novelu zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní, účinný od 1. 1. 1993 završil reformu činnosti ve vězeňství.

2.1 Vznik Vězeňské služby České republiky

„Vězeňská služba spravuje a střeží ústavy, v nichž se vykonává vazba a trest odnětí svobody, střeží osoby ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, předvádí osoby ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, vytváří předpoklady pro převýchovu osob ve výkonu trestu odnětí svobody a podílí se na vytváření předpokladů pro jejich zapojení do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, zabezpečuje úkoly při předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody“³.

Účelem výkonu trestu odnětí svobody v současnosti je snaha o možnou reintegraci odsouzeného se zřetelem na individuální osobnost každého jedince. Základní funkci trestu odnětí svobody nazývá penologie funkcí regulativní. Naplňování této funkce ve vězeňství předpokládá uplatňování progresivního výkonu trestu odnětí svobody s diferenciovaným zacházením s různými skupinami odsouzených.

„Odsouzený může být přijat do výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „výkon trestu“) na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu, popřípadě na jejich základě vydané výzvy soudu k nastoupení výkonu trestu anebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu“⁴.

Příslušný soud rozhoduje také o typu věznice, do kterého bude odsouzený umístěn. V rámci Vězeňské služby České republiky jsou věznice rozděleny na následující typy:

- **A – s dohledem**

Ve věznici typu s dohledem mají odsouzení neomezený pohyb. Pracují zpravidla dle podmínek dané věznice na pracovištích mimo věznici. V mimopracovní době se

³ § 2 odst. 1 Zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní

⁴ § 3 odst. 1 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

účastní různých akcí např. kulturních či sportovních, pořádaných mimo věznici v doprovodu zaměstnance vězeňské služby (vychovatele či jiného odborného zaměstnance). Pokud odsouzený plní všechny své povinnosti vyplývající ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody, může jedenkrát za 14 dní požádat ředitele věznice (vazební věznice) o povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin. Ředitel o jeho žádosti rozhodne na základě stanoviska odborné komise. V kladném případě tuto návštěvu povolí a, to formou kázeňské odměny.

- **B – s dozorem**

Ve věznici typu s dozorem se odsouzení pohybují zpravidla pod dozorem zaměstnance vězeňské služby. I v tomto typu věznice pracují odsouzení zpravidla na pracovištích mimo věznici. Dohled nad jejich činností vykonává pověřený zaměstnanec v intervalu cca jedné hodiny. V mimopracovní době mohou odsouzení navštěvovat kulturní a společenské akce mimo věznici společně se zaměstnancem vězeňské služby. Pokud mají odsouzení plně funkční rodinné zázemí, mohou požádat ředitele věznice (vazební věznice) o povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin. Ředitel může povolit návštěvu jedenkrát za měsíc.

- **C – s ostrahou**

Odsouzení zařazení do věznice typu s ostrahou se ve věznici pohybují organizovaně a výhradně pod dohledem zaměstnance vězeňské služby. Tito odsouzení pracují na pracovištích uvnitř věznice. I odsouzeným, zařazeným do tohoto typu věznice může být formou kázeňské odměny ředitelem věznice (vazební věznice) povoleno opustit věznici v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin, avšak pouze v intervalu jedenkrát za 2 měsíce.

- **D – se zvýšenou ostrahou**

V typu věznice se zvýšenou ostrahou se odsouzení pohybují výhradně organizovaně a pod dohledem zaměstnance vězeňské služby. Práci vykonávají na pracovištích uvnitř věznice, kde jsou v přímém střežení příslušníka vězeňské služby anebo vykonávají práci přímo na svých celách. Odsouzeným není povolen žádný volný pohyb.

Další funkcí trestu je funkce vyrovnávací, která si klade za cíl eliminovat nebo alespoň kompenzovat negativní emoce poškozených. Velmi důležitým aspektem vyrovnávací funkce trestu je skutečnost, že pachatel dostává příležitost a prostor k zamyšlení nad tím co spáchal, vyrovnání se s pocitem viny a přijetí odpovědnosti za svůj čin se všemi důsledky, které z toho vyplývají.

Hlavním cílem trestu odnětí svobody je výchovné působení na pachatele trestného činu, dosažení změny struktury v jeho chování žádoucím způsobem a jeho zdárné reintegrace do společnosti. Realizace tohoto procesu je v prostředí věznic prováděna jednak obecnými výchovnými metodami a jednak metodami zacházení s vězni (metodami, které jsou stanoveny zákonem a dalšími normami), dále speciálními metodami zaměřenými na individuální i skupinovou formu práce s odsouzenými.

2.2 Penitenciární péče

Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňými

Standardní pravidla představují minimální předpoklady, které OSN přijala jako žádoucí pro zacházení s vězni, zvláště s prosazováním disciplíny a užíváním nástrojů omezování svobody ve věznicích. Jsou projevem morálních a filozofických hodnot vztahujících se k člověku a jeho životu. Přispívají k respektování ochrany základních práv vězňených osob (právo na svobodné myšlení, svědomí a vyznání, právo na stejnou ochranu podle zákona, právo na přiměřenou životní úroveň, právo na zdravotní péči), která jsou shodná s právy občanů v civilním životě. Jsou však i jedním z kritérií posuzování dosaženého standardu vězeňství v jednotlivých zemích a přispívají k ujednacení nezbytného standardu věznic a zacházení s vězňenými osobami, který by měl být dodržován v každém členském státě. Podněcují však i k zlepšování vězeňství a zacházení s odsouzenými na úrovni teoretické (pojetí trestní politiky, koncepce vězeňství, otázka diferenciací výkonu trestu odnětí svobody apod.), ale i na úrovni praktické (správa vězeňství, účelné a ekonomické řízení ve věznicích, odborná příprava personálu atd.).

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězňenými byla speciálně rozpracována a formulována pro oblast zacházení s vězňenými a na VIII. kongresu OSN o prevenci a kriminalitě (1990), kde byly přijaty základní zásady zacházení s vězni. Jedná se o následující zásady:

1. Se všemi se bude nakládat s úctou náležející jejich neodmyslitelné důstojnosti a hodnotě jako lidských bytostí.
2. Nedojde k diskriminaci z důvodů rasových, barvy pleti, pohlaví, jazyka, vyznání, politickému nebo jinému názoru, národnostnímu nebo společenskému původu, majetku, rodu nebo jinému postavení.
3. Je však žádoucí respektovat náboženskou víru a kulturní pravidla skupiny, k níž vězňové náležejí, kdekoli to místní podmínky vyžadují.
4. Odpovědnost vězení za vazbu vězňů a za ochranu společnosti před zločinem bude prováděna v souladu s dalšími cíli státu a jeho základními povinnostmi podporovat prospěch a rozvoj všech členů společnosti.
5. Kromě omezení, která si zjevně vyžaduje skutečnost uvěznění, si všichni vězňové podrží lidská práva a základní svobody, které vykládá Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní úmluva o hospodářských, společenských a kulturních právech, Mezinárodní úmluva o občanských a politických právech a její Dobrovolný protokol, a ostatní taková práva, jež jsou vyložena v dalších úmluvách Spojených národů.
6. Všichni vězňové budou mít právo zúčastnit se kulturní činnosti a vzdělání zaměřeného na úplný rozvoj lidské osobnosti.
7. Budou zaručeny a podporovány snahy směřované ke zrušení samovazby jako trestu nebo k omezení jeho použití.
8. Vězňům budou vytvořeny podmínky umožňující zabývat se smysluplným zaměstnáním za odměnu, což usnadní jejich reintegraci na pracovním trhu země a dovolí jim přispět k finanční podpoře svých rodin i sebe samotných.
9. Vězňové budou mít přístup k zdravotnickým službám dostupným v zemi bez diskriminace na základě jejich právní situace.
10. Za účasti a pomoci společnosti a společenských institucí a s náležitým ohledem na zájmy obětí budou vytvořeny příznivé podmínky pro reintegraci bývalých vězňů do společnosti za nejlepších možných podmínek (Černíková, Sedláček, 2002, s. 30-32).

2.2.1 Práva a povinnosti vězňených osob

Některá ze základních práv odsouzených:

„Pro každou věznicí stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby vnitřní řád věznice, kterým se stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznicí“⁵.

Po dobu výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu odnětí svobody uplatněna. Jedná se např. o omezení práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností a právo svobodné volby povolání. Rovněž tak odsouzení nemají např. právo na stávku, právo sdružování ve spolcích, společnostech a sdruženích, zakládat odborové organizace, právo podnikat či provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení.

Sociální podmínky odsouzených

Odsouzeným je poskytována pravidelná strava dle stravních norem s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu a druhu vykonávané práce a k požadavkům kulturních a náboženských tradic. O druhu a délce potřebné léčebné výživy rozhoduje lékař. Každý odsouzený má lůžko a prostor (uzamykatelnou skříňku) pro uložení svých osobních věcí. Oděv odsouzených musí odpovídat klimatickým podmínkám. Dále je odsouzeným denně zabezpečena osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně a úklidu, stravování a minimálně jednogodinová vycházka a doba osobního volna.

⁵ § 14 Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Korespondence, užívání telefonu, návštěvy a duchovenská péče

Odsouzení mají právo přijímat a odesílat na svoje náklady korespondenci bez omezení. Pověřený zaměstnanec vězeňské služby je oprávněn provádět její kontrolu, vyjma korespondence se zmocněným advokátem, státními orgány České republiky, diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem cizího státu, mezinárodní organizace na ochranu lidských práv aj.

U odsouzených lze realizovat telefonní kontakt s rodinou a blízkými osobami či advokátem, který je zmocněn právním zastupováním odsouzeného, na základě žádosti. K realizaci těchto hovorů je určen telefonní automat na telefonní karty vybavený digitálním záznamovým zařízením, který je zabezpečen proti příchozím hovorům, odesílání SMS a jinému možnému zneužití.

Odsouzený má každý měsíc právo na návštěvu blízkých osob v rozsahu 3 hodin. Návštěvy probíhají v místnostech k tomu určených. Při návštěvách se musí odsouzení chovat slušně ke všem přítomným osobám, nesmějí přebírat peníze, dopisy nebo jiné věci.

Duchovenská péče je realizována především formou individuálních nebo skupinových rozhovorů a bohoslužeb, případně naučných programů na dané téma. Kaplani i dobrovolníci vedou programy, které směřují stejně jako ostatní formy práce, k zvládnutí osobních krizí, uvolnění napětí a k zdárné reintegraci odsouzených po propuštění.

Nákup potravin a věcí osobní potřeby, přijímání balíčků

Odsouzení mají rovněž právo nakupovat ve vězeňské prodejně potraviny a věci osobní potřeby. Nákup se provádí bezhotovostní formou (odečtením z konta úložek), kdy částka za nákup je odsouzenému odečtena z části peněžních prostředků, se kterými může volně disponovat.

Dvakrát ročně má odsouzený právo přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Balíčky podléhají kontrole a v případě, že obsahují

nepovolené věci, které by odporovaly účelu výkonu trestu, tyto se odsouzenému nepředají a odešlou se zpět odesílateli na náklady odsouzeného.

Uspokojování kulturních potřeb

Odsouzený si může na svoje náklady pořizovat knihy, časopisy, denních tisk. Rovněž tak mohou tyto věci zasílat jeho příbuzní či jiné osoby. V rámci věznice je zajištěn provoz knihovny, kde je možno zapůjčit běžně dostupnou beletrii, náboženskou, či odbornou literaturu.

Ochrana práv odsouzených

Odsouzený smí k uplatnění svých práv podávat stížnosti a žádosti orgánům, které jsou příslušné k jejich vyřízení a takováto stížnost či žádost musí být těmto orgánům neprodleně odeslána. Odsouzený smí rovněž žádat o rozmluvu s ředitelem věznice, státním zástupcem, soudcem nebo orgánem, který provádí kontrolu v dané věznici. Takováto rozmluva se odsouzenému umožní.

Všichni zaměstnanci vězeňské služby jsou povinni dbát a zachovávat práva, která mají odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody.

Stížnosti a žádosti k uplatnění svých práv může odsouzený adresovat státním orgánům České republiky, ale i mezinárodním orgánům a organizacím, které jsou oprávněny prošetřováním informací o porušování lidských práv (např. Výbor pro lidská práva, Komise pro lidská práva, Úřad pro lidská práva, Výbor pro odstranění rasové diskriminace, Výbor proti mučení, Evropský soud pro lidská práva apod.).

Některé ze základních povinností odsouzených:

Odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody je povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců vězeňské služby, pracovat, pokud mu byla přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu odnětí svobody uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit

úkoly stanovené programem zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice.

Dále je odsouzený povinen podrobit se osobní prohlídce a umožnit kontrolu svých osobních věcí aby se vyloučila možnost držení nepovolené věci, která by narušovala účel výkonu trestu. Odsouzený je povinen podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce, strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací, oznámit zaměstnanci vězeňské služby všechny skutečnosti, které by mohly ohrozit bezpečnost nebo zdraví jeho samotného nebo ostatních odsouzených, dodržovat zásady hygieny. Povinen pracovat je ten odsouzený, který byl zařazen do práce a je zdravotně způsobilý k výkonu takové práce.

Odsouzeným je zakázáno navazovat styky s jinými osobami, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, přechovávat tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou, náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, fašismus, popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnin, zbraní a střeliva. Odsouzení nesmí hrát hazardní hry o peníze, věci služby či jiné úkony, tetovat sebe nebo jiné odsouzené, sebepoškozovat se aj.

Odsouzený je povinen hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody. Pokud to však jeho tíživé sociální poměry neumožňují, může ředitel věznice na základě písemné žádosti s potřebnými doloženými doklady, povinnost úhrady nákladů výkonu trestu zčásti nebo zcela prominout.

2.2.2 Programy zacházení

Jedním z hlavních nástrojů realizace speciálních metod jsou programy zacházení, které zahrnují souhrn pracovních, vzdělávacích, zájmových a speciálních aktivit.

Program zacházení vytváří tým specialistů věznice (psycholog, pedagog, lékař, vychovatelé) na základě komplexní zprávy, která se vytváří na nástupním oddělení.

Zohledňuje se též délka trestu, charakteristika osobnosti, příčiny a druh trestné činnosti. Jejím výsledkem je pedagogické, psychologické a sociální posouzení. Součástí této komplexní zprávy je i hodnocení vychovatele nástupního oddělení a lékařská zpráva. Program zacházení je jedním z výchovných prostředků, pomocí něhož jsou odsouzení vedeni k přijetí odpovědnosti za své spáchané trestné činy a současně slouží k naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody. Program zacházení obsahuje konkrétní cíl působení na odsouzeného a metody zacházení s odsouzeným, které směřují k dosažení tohoto cíle a naplnění účelu výkonu trestu.

Program zacházení je členěn na pracovní aktivity, zahrnující pracovní povinnosti (s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu odsouzeného), vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Na realizaci programu zacházení se podílejí odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu.

Odsouzený, který si z nabídky aktivit programu zacházení nevybral, se zúčastní pouze stanoveného minimálního programu zacházení spočívajícího zejména v pracovních aktivitách odpovídajících zdravotnímu stavu odsouzeného.

Programy zacházení jednotlivých odsouzených, resp. naplnění cíle, jsou pravidelně vyhodnocovány. Ve výkonu trestu odnětí svobody typu věznice s dohledem a dozorem je vyhodnocovací období 2 měsíce, ve věznici typu s ostrahou a zvýšenou ostrahou je toto období 3 měsíce. Po vyhodnocení programu zacházení se program aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti a se změnami v chování a jednání odsouzeného. Toto vyhodnocení pak bývá často podkladem pro přeřazení v rámci prostupných skupin vnitřní diferenciací, či přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice ale i pro rozhodnutí soudu např. ve věci podmíněného propuštění.

2.2.3 Vzdělávání a zaměstnávání odsouzených

Vzdělávání odsouzených

Vzdělávání v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody s sebou přináší celou řadu specifik, se kterými musí jednotliví učitelé a mistři odborné výchovy počítat. Těmto okolnostem musí každý pedagogický pracovník přizpůsobovat i styl své práce a volbu vyučovacích technik.

Výuka dospělých v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody je náročná a vyžaduje od učitele pedagogický takt. Učitel musí být schopen vžít se do psychiky studujících různého stáří. Nesourodost povolání a nejednotnost předběžného vzdělání studujících s různým odstupem od ukončení povinné školní docházky jsou zvláštnosti, které musí pedagog brát v edukačním procesu na zřetel.

Školská vzdělávací střediska ve věznicích nabízejí výuku učebních oborů, tzv. „záučních kurzů“ u profesí potřebných k pracovnímu uplatnění ve věznicích, odborných či rekvalifikačních kurzů apod. Kromě učebních oborů jsou realizovány i kurzy doplnění základního vzdělání. V procesu zacházení s odsouzenými představuje vzdělávání ve školských vzdělávacích střediscích komplexní, systematický a smysluplný program. Věznice spolupracují i s civilními subjekty vzdělávání (SOU, vysoké školy apod.)

Zaměstnávání odsouzených

Smyslem pracovního zařazení odsouzeného je zejména udržet u něho určité pracovní návyky, které si přináší z civilního života, anebo pokud tyto návyky dosud nemá, pak je u něho vypěstovat tak, aby byl schopen po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody snazší adaptace na běžné životní podmínky a snažil se tak získávat prostředky na obživu řádným způsobem. Pracovní zařazení rovněž napomáhá získat praktické dovednosti v určitých pracovních činnostech, popřípadě získat formou rekvalifikace alespoň nějakou odbornou způsobilost a tím pozdější uplatnění v civilním životě.

Osoby zařazené ve výkonu trestu odnětí svobody do zaměstnání mohou být zaměstnány jednou z forem zaměstnání:

1. v režii věznice
2. v rámci střediska hospodářské činnosti
3. u podnikatelských subjektů
4. vzdělávání formou denního studia a kurzů.

Ad 1) Odsouzení pod dohledem odborných zaměstnanců zabezpečují práce spojené s běžným každodenním chodem věznice. Jedná se o práce v údržbě, kuchyni, výstrojních skladech, při třídění odpadu a úklidových pracích. Tito odsouzení jsou odměňováni z rozpočtu věznice.

Ad 2) Věznice, které mají zřízené dílny a provozovny střediska hospodářské činnosti provádějí, na podkladě vydaných živnostenských oprávnění, ekonomickou činnost v nejrůznějších oblastech, odděleně od státního rozpočtu. Zisk vytvořený středisky hospodářské činnosti je mimorozpočtovým zdrojem příjmových finančních prostředků. Tyto prostředky slouží zejména k dalšímu rozvoji zaměstnávání odsouzených (nákup strojního a technologického vybavení dílen, rekonstrukce či výstavba nových prostor pro zaměstnávání odsouzených apod.).

Ad 3) Pracovní činnost u podnikatelských subjektů je realizována na základě smluv o zařazení do práce uzavřených mezi podnikatelským subjektem a věznicí. Odsouzení mohou pracovat buď uvnitř střežených objektů věznice, nebo mimo tyto objekty ve výrobních prostorách podnikatelského subjektu. Mohou tak pracovat na střežených pracovištích a v případě, že splňují podmínky pro udělení volného pohybu, také na nestřežených pracovištích. Převahu odsouzených na pracoviště a zpět zajišťuje smluvní podnikatelský subjekt.

Ad 4) Na úroveň zaměstnávání vězňů je postaveno i denní studium (doplňování základního vzdělání, vyučení v učebním oboru, krátkodobé vzdělávací programy pro snazší začlenění do společnosti po výkonu trestu odnětí svobody v rozsahu min. 21 hodin v týdnu).

2.2.4 Duchovní služba a duchovenská péče

Na podzim roku 1994 vzniklo občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče. Ve stejném roce byla podepsána „Dohoda o duchovní službě“ mezi Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí, delegující odpovědnost za dobrovolnou duchovní službu v českých věznicích České republiky právě na nevládní Vězeňskou duchovenskou péči.

Duchovní službu vykonávají pověřeni zástupci státem registrovaných církví nebo náboženských společností. Tito zástupci se stávají kaplany (zaměstnanci Vězeňské služby České republiky) nebo tuto službu vykonávají dobrovolně. Duchovní služba se prakticky spolupodílí s ostatními zaměstnanci vězeňské služby na problematice přijetí viny a odpovědnosti za svůj spáchaný čin odsouzenými. Snaží se pomoci člověku ve vězení nalézt smysl života, lidských hodnot formou společných tematických seminářů, ale i osobními kontakty.

2.2.5 Specializovaná oddělení

Odsouzení, u kterých je diagnostikována porucha duševní a porucha chování, porucha osobnosti a chování, způsobená užíváním psychotropních látek nebo mentální retardace, jsou umísťováni do specializovaných oddělení. Týká se to zejména odsouzených, kterým bylo soudně nařízeno ústavní léčení.

Posláním těchto oddělení je omezovat a snižovat nebezpečnost a pravděpodobnost recidivy u rizkových pachatelů trestné činnosti a tím přispívat ke zvyšování ochrany společnosti po jejich návratu do občanského života.

Cílem zřizování specializovaných oddělení je vytvoření systému zacházení s takovými odsouzenými, které vedou ke snižování rizika páchaní trestné činnosti v budoucnosti, a v podmínkách věznice nabízí odsouzeným možnost změnit své chování a motivaci k nápravě.

Do specializovaných oddělení jsou umístovány i odsouzené matky s nezletilými dětmi, odsouzení trvale pracovně nezařaditelní a odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody.

2.2.6 Zdravotnická péče

Obvinění a odsouzení mají právo na zdravotní péči v rozsahu a za podmínek stanovených zejména zákony č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů s přihlédnutím k omezení vyplývajícím z účelu vazby nebo trestu:

- a) léčebnou péči ambulantní a ústavní (včetně diagnostické péče, rehabilitace a péče o chronicky nemocné),
- b) pohotovostní a záchrannou službu,
- c) preventivní péči,
- d) dispenzární péči,
- e) poskytování léčebných přípravků, prostředků zdravotnické techniky a stomatologických výrobků,
- f) dopravu nemocných,
- g) posudkovou činnost,
- h) prohlídku zemřelého pojištěnce a pitvu včetně dopravy

2.3 Kontinuální péče

Sociální pracovnice oddělení výkonu vazby a trestu a sociální kurátoři vykonávají společnou činnost ve vztahu k odsouzeným na základě velmi dlouholeté vzájemné spolupráce. Osobní kontakt odsouzených se sociálními kurátory je zajišťován prostřednictvím sociálních pracovnic na základě telefonické dohody, písemné žádosti sociálních kurátorů, ale i na požádání ze strany odsouzených.

Sociální kurátor je nápomocen odsouzeným v případě jejich žádosti, dále při přechodu z vězeňského prostředí do občanského života, zajišťuje jim prvotní ubytování po výkonu trestu odnětí svobody, eventuálně i zaměstnání, je jim nápomocen při jednání s ostatními úřady státní správy (správy sociálních zabezpečení, odbory státní sociální podpory, sociálních dávek, úřady práce, Policie ČR, poskytuje jim finanční výpomoc apod.).

V péči o skupinu občanů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a občanů, proti nimž je vedeno trestní řízení, popřípadě, jimž byl výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložen, spolupracuje sociální kurátor s Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou. Spolupráce probíhá v souladu s interními normami těchto institucí a v souladu se zákony České republiky.

Dále sociální kurátoři spolupracují také se soudy, úřady práce, nestátními neziskovými organizacemi, obecními úřady (odbory sociálních věcí, bytovými odbory apod.), ubytovateli, školskými zařízeními, Policií ČR, potenciálními zaměstnavateli atd.

Sociální pracovníci ve věznicích a sociální kurátoři vykonávají společnou činnost ve vztahu k odsouzeným na základě velmi dlouholeté vzájemné spolupráce. Osobní kontakt odsouzených se sociálními kurátory je zajišťován prostřednictvím sociálních pracovníků na základě telefonické dohody, písemné žádosti sociálních kurátorů, ale i na požádání ze strany odsouzených.

Sociální kurátor během pobytu odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody jim zprostředkovává kontakt s rodinou, zaměstnavatelem, pomáhá jim dořešit problémy nejen s úřady práce, státní sociální podporou, dávkami sociální péče, s odděleními sociálně právní ochrany dětí a mládeže, případně s dětskými domovy, rodinou, ale i se zdravotnickými zařízeními, bydlením apod. Je nápomocen sociálním pracovnícům v případě šetření žádostí odsouzených o přerušení trestu (dle § 56/2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody z rodinných či sociálních nebo zdravotních důvodů).

2.4 Postpenitenciární péče

Po propuštění odsouzeného ze sociální izolace prochází propuštěný adaptační fází, která je individuální, ne však delší než dva roky. Závisí na podmínkách, do kterých se odsouzený po výkonu trestu odnětí svobody vrací, na motivaci k bezúhonnému životu, na adaptační kapacitě osobnosti a na eventuálních poruchách osobnosti. V adaptační fázi dochází často k recidivě kriminálního chování v důsledku „šoku ze svobody“ a „srážkou s realitou“ každodenního života, dlouhodobým neuspokojováním potřeb. Postpenitenciární péči často zneužívají ti asociální jedinci, kteří ji nejméně potřebují.

Sociální pracovníci poskytují odsouzeným prvotní informaci o možném podmíněném propuštění - s dohledem a o navázání spolupráce s Probační a mediační službou. Zájemcům o spolupráci s Probační a mediační službou poskytnou tiskopis „Podnět k zahájení spolupráce s Probační a mediační službou“ a jsou jim nápomocny při jeho vyplňování.

2.4.1 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

Probační a mediační služba ČR představuje novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Vyváženým propojením obou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice.

Cíle a činnost Probační a mediační služby

Integrace pachatele – Probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces,

který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.

Participace poškozeného – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.

Ochrana společnosti – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Spolupráce sociálních pracovníků věznic s Probační a mediační službou vychází z dohody mezi Vězeňskou službou ČR a Probační a mediační službou ČR v oblasti zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění (s dohledem) z výkonu trestu odnětí svobody.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody – **PAROLE**, je jednou z činností, kterou Probační a mediační služba ČR zprostředkovává v rámci vykonávacího řízení. Pojem „parole“ pochází z francouzštiny, kde znamená „slovo, výpověď“. V souvislosti s propuštěním odsouzeného z věznice pak slovem „parole“ rozumíme podmíněné propuštění na (čestné) slovo, resp. na slib odsouzeného, že se bude řádně chovat.

Odsouzený má ve věznici možnost v rámci své přípravy na podmíněné propuštění požádat o spolupráci probačního úředníka. Tato spolupráce se odehrává prostřednictvím návštěv probačního úředníka/asistenta ve věznici, kde společně s odsouzeným a za spolupráce pracovníků věznice probíhá příprava podkladů pro rozhodnutí soudu o žádosti o podmíněné propuštění. V této souvislosti probační úředník/asistent spolupracuje rovněž se subjekty, které působí mimo věznici. Nejčastěji se jedná o poskytovatele různých programů a služeb zaměřených na řešení problémů lidí opouštějících věznice a na řešení následků trestného činu.

Smyslem práce probačního úředníka/asistenta s klientem – odsouzeným a s klientem – poškozeným (obětí trestného činu) je, aby ještě v době před rozhodnutí

soudu o podmíněném propuštění byly shromážděny a vyhodnoceny všechny důležité informace. Tyto informace slouží k rozpoznání rizik a potřeb odsouzeného v souvislosti s jeho návratem na svobodu.

Probační úředník/asistent provede analýzu možných rizik opětovného spáchání trestného činu a vzniku újmy ve vztahu k blízkým osobám, okolí či široké veřejnosti a vyjádří se k případným specifickým potřebám odsouzeného (např. k potřebě léčby závislosti, potřebě zvýšit pracovní dovednosti, potřebě vyřešit problém s bydlením po propuštění apod.). Na základě toho pak probační úředník/asistent soudu doporučí nebo nedoporučí podmíněné propuštění odsouzeného, případně může soudu navrhnout stanovení některých podmínek podmíněného propuštění – uložení dohledu nad podmíněně propuštěným, uložení povinnosti absolvovat rekvalifikační program, uložení omezení v podobě zdržení se kontaktu s konkrétní osobou apod.

V případě rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzeného, nad kterým je současně vysloven dohled probačního úředníka/asistenta, Probační a mediační služba ČR provádí jednak kontrolu plnění podmínek zkušební doby podmíněného propuštění (v rozsahu min. 1 roku – max. 7 let) a dále pak poskytuje pomoc při řešení problémů souvisejících s návratem odsouzeného do života na svobodě (www.pmscr.cz/parole-dohled-nad-podminene-propustenymi).

2.4.2 Nestátní subjekty postpenitenciární péče

V oblasti postpenitenciarární péče se rozvíjí spolupráce s nestátními subjekty. Patří sem různé společenské, církevní a charitativní organizace a sdružení, poskytující různé druhy sociální pomoci (materiální, poradenskou), jsou nápomocny při řešení bytové situace či možnosti pracovního zařazení.

Občanské sdružení Nová šance

Sdružení se zabývá především postpenitenciarární péčí. Specializuje se na hledání účinných forem snižování recidivy, na adaptaci propuštěných lidí z výkonu trestu odnětí svobody a je určeno pro všechny, kteří potřebují pomoc týkající se základních lidských

a materiálních potřeb, ale také ty, kteří hledají opětovně radost, smysl života i sami sebe. Samotná realizace probíhá v následujících oblastech:

- a) poskytování přechodného azylového ubytování, zajištění stravování, zajištění ošacení a obuvi během celého roku, stabilizaci nelehké životní situace a pomoc v akutní krizi,
- b) koordinace s věznicemi (spolupráce se sociálními kurátory, spolupráce s Probační a mediační službou, spolupráce s Úřady práce, se sociálními odbory atd).

Centrum sociálních služeb Praha

Centrum sociálních služeb Praha (CSSP) je příspěvkovou organizací hlavního města Prahy zastřešující řadu odborných pracovišť poskytujících různé typy služeb lidem, kteří se ocitli v tíživé životní nebo sociální situaci. Této široce definované cílové skupině Centrum sociálních služeb Praha nabízí sociální, terapeutické a zdravotnické služby, psychologické i právní poradenství, přechodné ubytování nebo základní informační servis. Služby Centra sociálních služeb Praha nevyužívají pouze obyvatelé hlavního města, v mnoha případech je pomoc poskytována osobám prakticky z celé České republiky i cizincům.

Vedle uvedených služeb, které tvoří těžiště vlastní činnosti organizace, se Centrum sociálních služeb Praha dále podílí na přípravných krocích k formulování sociální politiky a sociálních priorit hlavního města Prahy, na vytváření metodických a koncepčních materiálů pro činnost hlavního města v sociální oblasti a na odborném vzdělávání pracovníků sociální sféry. V řadě svých aktivit Centrum sociálních služeb Praha spolupracuje s různými státními institucemi a neziskovými organizacemi.

Český červený kříž

Český červený kříž je humanitární občanské sdružení působící na celém území České republiky. Působí zejména v oblasti humanitární, sociální a zdravotní. Poskytuje poradenskou pomoc v tíživých životních situacích, sociální péči, stravování, osobní hygienu, zdravotní péči apod. Pomáhají rovněž lidem s řešením jejich drogového problému.

3. Současný stav českého vězeňství

V této praktické části jsem se zaměřila na konkretizaci prků humanizace obecně uvedených ve druhé kapitole.

Stav dnešního vězeňství a jeho vývoj od roku 1989 je zkráceným obdobím vývoje vězeňských systémů v západoevropských státech a USA po druhé světové válce.

Přechod od liberalismu let šedesátých ke konservatismu let osmdesátých, k opětovnému pronikání liberálních myšlenek na přelomu let osmdesátých a devadesátých a k opětovnému návratu ke konservatismu v dnešní době, zejména způsobeným ekonomickou náročností a zdánlivě nízkou efektivitou využívání penologických teorií v západoevropských státech, kdy v podmínkách českého vězeňství často docházelo k formalismu v aplikaci moderních penologických postupů a tudíž k jejich nízké efektivitě. Po roce 1989 byla patrná oscilace v dilematu mezi trestem a zacházením, kdy především nekritická snaha o zavádění různých (obzvláště pedagogických a psychoterapeutických) metod, bez potřebného personálního a ekonomického zajištění, vedla k rozčarování a k odsouzení těchto metod jako celku.

Vlivem humanizace vězeňství, a tím i humanizace výkonu trestu odnětí svobody dochází v současné době k přizpůsobení výkonu trestu jednotlivým skupinám odsouzených s ohledem na jejich individuální zvláštnosti a cíle dosažení opětovného zapojení se do běžného života společnosti. Stávající stav vychází ze skutečnosti, že skladba vězňů se v poslední době značně změnila. Vyplývá to jednak z druhu trestné činnosti (zvýšil se počet trestných činů daňového charakteru, podvodů atd.), z charakteru osobnosti pachatelů trestné činnosti (nárůst pachatelů s psychopatickými rysy osobnosti, pachatelů s různými druhy závislostí, osob mentálně či fyzicky postižených, mladistvých pachatelů či cizinců).

3.1 Vzdělávání a zaměstnávání odsouzených

3.1.1 Vzdělávání odsouzených

Vzdělávání ve vězeňském systému představuje širokou nabídku aktivit od výuky negramotných až po vysokoškolské studium. Střední odborné učiliště Vězeňské služby zajišťuje prostřednictvím svých odloučených pracovišť vzdělávání v rozsahu základní školy, v učebních oborech a v certifikovaných kurzech. Vzdělávání je realizováno i ve spolupráci se školami mimo vězeňskou službu.

Kromě učebních oborů jsou ve školských střediscích realizovány kurzy základního vzdělání a probíhají i kurzy pro negramotné a pologramotné odsouzené, resp. pro cizince základní kurzy českého jazyka. V prostorách školských středisek se nacházejí specializované učebny informačních technologií, které jsou využívány jak v rámci studia učebních oborů a specializovaných kurzů, tak např. i k samostudiu cizích jazyků. K dispozici odsouzeným je výpočetní technika, sloužící hlavně pro výuku náročných CAD/CAM technologií v odborných kurzech obrábění na číslicově řízených strojích. Získané vědomosti a dovednosti si mohou prakticky vyzkoušet na zařízeních v dílnách odborného výcviku. V mnoha vězeňských zařízeních jsou realizovány kurzy základů práce s PC a pro zájemce kurzy tvorby webových aplikací. Odsouzení mají možnost využití školního intranetu, kde nalézají spoustu zajímavých informací i aktualizované zpravodajství.

Např. hlavním nosným programem školského vzdělávacího střediska ve Věznici Rýnovice je zajišťování výruky ve strojírenských oborech „Obrábění kovů“ (dvouletý učební obor) a „Obráběč kovů“ (tříletý učební obor). Současně pod patronací školského vzdělávacího střediska probíhají záuční kurzy např. na profese brusič skla, brusič – kulič, brusič – hranař, holič a další.

V posledních několika letech se začátkem každého školního roku pravidelně otevírají dva první, dva druhé a jeden třetí ročník studia SOU. Kritériem pro přijetí je ukončená základní škola, dostatečná délka trestu k absolvování studia, intelektuální předpoklady a samozřejmě zájem ze strany odsouzených.

Větší část učňů tvoří mladí odsouzení ve věku od 20 do 30 let. Výjimkou však nejsou i starší ročníky. Završením studia je vykonání závěrečné učňovské zkoušky, které se skládá z části písemné, praktické a ústní. Každým rokem ji vykoná 30 až 40 učňů a jejich úspěšnost se pohybuje nad hranicí 90%. Ti odsouzení, kteří jsou v průběhu studia podmíněně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, mají možnost dokončit studium dálkově.

V kynšperské věznici ve spolupráci s akreditovaným školicím střediskem Lesma, spol. s r.o. se sídlem v Krnově, probíhají týdenní rekvalifikační kurzy pro odsouzené: Kurz pro obsluhu křovinořezu, Kurz pro obsluhu křovinořezu a benzínové sekačky a Základní kurz pro práci s přenosnou řetězovou motorovou pilou.

Kurzy jsou rozděleny na teoretickou a praktickou přípravu, a po ověření získaných znalostí a dovedností, jsou zakončeny závěrečnou zkouškou. Úspěšní absolventi získají Osvědčení - certifikát pro práci s jednotlivými stroji s celoživotní platností a Průkaz kvalifikace, ze kterých není zřejmé, že byly získány ve věznici. Náklady na kurz hradí plně Vězeňská služba ČR z prostředků účelově vázaných na prevenci kriminality. Kurzy absolvují odsouzení s dokončeným základním vzděláním, kteří splňují podmínky zdravotní způsobilosti a jejich termín k výstupu z výkonu trestu odnětí svobody je stanoven až po ukončení kurzu.

Praktická výuka probíhá přímo v areálu věznice a odsouzení se naučí odbornému vyžínání travin, vyřezávání křovin, manipulaci se dřevem, pěstebním pracím s motorovou pilou aj. Naučí se stroje obsluhovat a udržovat, provádět různé druhy řezů, kácení ojedinele rostlých stromů a práci při prořezávkách.

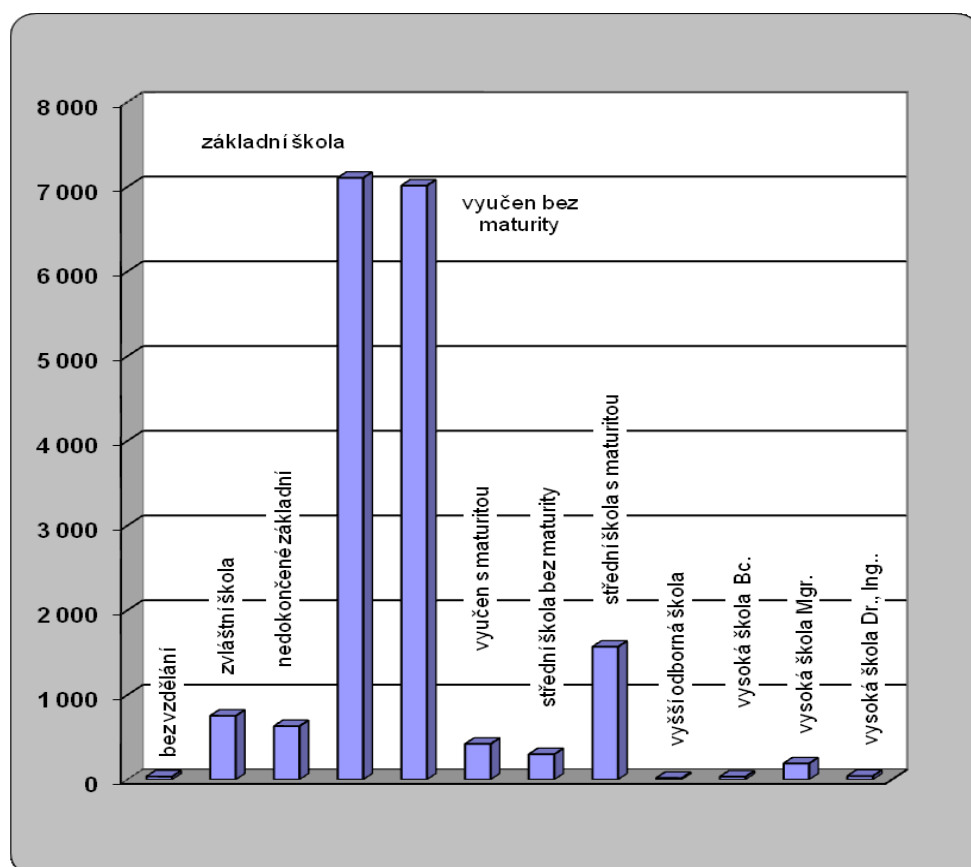
Získání jakékoliv užitečné kvalifikace je pro odsouzené velmi významné, protože zvyšuje jejich šanci k uplatnění na trhu práce.

O složení odsouzených podle dosaženého stupně vzdělání (mužů i žen) k 31. 12. 2008 vypovídá tabulka č. 1. Z tabulky vyplývá, že nejvíce odsouzených mužů i žen má základní vzdělání, nebo jsou pouze vyučeni bez maturity.

Následující tabulka č. 2 zobrazuje zvyšování kvalifikace odsouzených ve Středním odborném učilišti Vězeňské služby České republiky v letech 2007 až 2009. V tabulce je patrný nárůst zájmu o zvyšování kvalifikace především v nabízených rekvalifikačních kurzech.

Tabulka č. 1
Složení odsouzených podle dosaženého stupně vzdělání

Vzdělání	Stav k 31. 12. 2008			
	Muži	Ženy	Celkem	%
bez vzdělání	28	7	35	0,19%
zvláštní škola	711	41	752	4,15%
nedokončené základní	584	46	630	3,48%
základní škola	6 677	427	7 104	39,25%
vyučen bez maturity	6 815	198	7 013	38,75%
vyučen s maturitou	407	13	420	2,32%
střední škola bez maturity	266	32	298	1,65%
střední škola s maturitou	1 462	105	1 567	8,66%
vyšší odborná škola	14	3	17	0,09%
vysoká škola Bc.	29	4	33	0,18%
vysoká škola Mgr.	177	13	190	1,05%
vysoká škola Dr., Ing..	39	2	41	0,23%
Celkem	17 209	891	18 100	100%

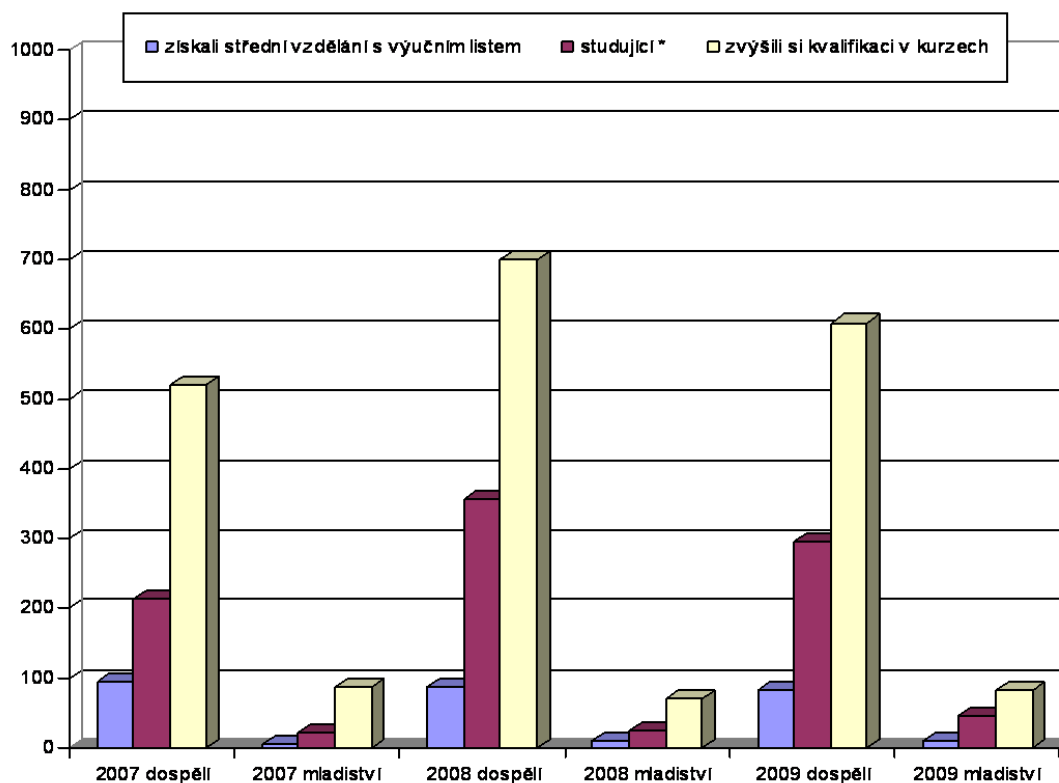

Tabulka č. 2

Zvyšování kvalifikace odsouzených ve Středním odborném učilišti

Druh kvalifikace	2007		2008		2009	
	dospělí	mladiství	dospělí	mladiství	dospělí	mladiství
získali střední vzdělání s výučním listem	94	5	87	9	83	10
studující *	212	22	355	24	295	47
zvýšili si kvalifikaci v kurzech	521	87	700	71	609	83
Celkem	827	114	1 142	104	987	140

* studující - jde o odsouzené, kteří studují v učebních oborech Středního odborného učiliště Vězeňské služby

3.1.2 Zaměstnávání vězňů

Zaměstnávání odsouzených je na neuspokojivé úrovni. Většina práceschopných odsouzených nemá možnost pracovat. Procento zaměstnanosti vězňů je ovlivňováno mírou nezaměstnanosti v regionu a strukturou podnikatelské činnosti v regionu. Pokud se míra nezaměstnanosti v regionu pohybuje příliš vysoko, je také zájem podnikatelských subjektů o pracovní sílu z řad odsouzených minimální. Vliv „kategorie věznice“ na zařazování vězňů do práce na pracovištích mimo střežený objekt věznice je dalším faktorem. Kategorii věznice odpovídá i skladba odsouzených z hlediska spáchané trestné činnosti a stupeň společenské nebezpečnosti. Od toho se samozřejmě odvíjí možnost jejich zařazení na pracoviště bez přímého střežení mimo věznici.

Dalším faktorem zaměstnanosti se jeví kvalifikační požadavky na pracovní sílu z řad odsouzených pro některá specializovaná pracoviště. Zhoršující se skladba vězňů z hlediska profesní způsobilosti a odborné zdatnosti neumožňuje přijímat nabídky na zavedení či realizaci některých druhů prací nebo zhotovování výrobků, kde je vyžadována záruka vysoké kvality. Výběr prací vhodných pro odsouzené se minimalizuje na nekvalifikované montážní, kompletační a kooperační činnosti, kde se nekladou vyšší nároky na odbornou způsobilost a zdravotní stav.

I zájem podnikatelských subjektů o zaměstnávání odsouzených, a tím ochota investování vlastních finančních prostředků do úprav stávajících či výstavby nových prostor, které by byly vhodné pro zaměstnávání odsouzených uvnitř střežených objektů, jsou zanedbatelné. Motivace formou daňových úlev, daňových prázdnin, dotací na nově vytvořená pracovní místa, které se poskytují zejména zahraničním investorům, není žádná. Jediným přínosem pro podnikatelské subjekty je práce odsouzených, která je relativně levnější, hradí totiž pouze jejich pracovní výkony a nezatěžují své účetnictví mzdovými náklady, odvody sociálního a zdravotního pojištění apod.

Následující tabulka uvádí počty zaměstnávání odsouzených v jednotlivých organizačních jednotkách Vězeňské služby České republiky a procentuální vyčíslení reálně zaměstnanosti, včetně průměrného hodinového výdělku za rok 2009.

Zaměstnávání odsouzených v roce 2009

Poř. číslo	Vazební věznice a věznice	počet pracovních zařaditelných odsouzených	Zahrnutých v evidenci zaměstnávání	Celkem zaměstnaných	Reálná zaměstnanost odsouzených v %	Průměrný hodinový výdělek pracujícího odsouzeného v Kč/hod
		Celkem				
1	Bělušice	643	520	312	60,08%	33,73
2	Brno	494	276	194	70,11%	28,47
3	Břeclav	168	62	50	80,31%	31,4
4	České Budějovice	164	94	90	96,66%	27,34
5	Drahonice	290	237	148	62,32%	29,64
6	Heřmanice	850	747	369	49,39%	28,74
7	Horní Slavkov	931	799	354	44,34%	25,79
8	Hradec Králové	248	137	100	72,60%	29,49
9	Jiřice	551	384	224	58,31%	28,32
10	Karviná	186	117	75	63,94%	26,75
11	Kuřim	601	489	285	58,31%	27,84
12	Kynšperk nad Ohří	794	702	327	46,55%	25,25
13	Liberec	259	168	126	75,43%	28,78
14	Litoměřice	140	44	38	86,40%	31,66
15	Mírov	381	345	192	55,53%	40,51
16	Nové Sedlo	572	473	220	46,56%	26,43
17	Odolov	350	240	149	62,14%	28,3
18	Olomouc	121	66	62	93,41%	29,14
19	Opava	392	338	213	62,96%	28,39
20	Oráčov	625	560	354	63,26%	21,96
21	Ostrava	250	98	81	82,87%	28,53
22	Ostrov	1 104	797	332	41,64%	24,43
23	Pardubice	734	505	304	60,19%	29,28
24	Plzeň	1 183	895	414	46,19%	38,86
25	Praha - Pankrác	455	244	217	88,96%	31,7
26	Praha - Ruzyně	343	191	176	91,97%	30,38
27	Příbram	1 048	676	340	50,35%	28,8
28	Rýnovice	626	585	358	61,16%	28,15
29	Stráž pod Ralskem	1 026	894	775	86,73%	40,02
30	Světlá nad Sázavou	611	518	336	64,84%	29,63
31	Teplice	37	28	26	95,01%	28,08
32	Valdice	1 162	1 020	537	52,65%	27,36
33	Vinařice	1 174	918	369	40,22%	28,05
34	Všehrady	604	400	286	71,49%	27,88
35	Znojmo	211	130	90	68,82%	29,51
Celkem		19 326	14 701	8 525	57,99%	30,24

3.2 Vězeňská duchovní služba a vězeňská duchovenská péče

Duchovní služba vznikla ve věznicích bývalého Československa krátce po revoluci. Bylo však třeba legislativních úprav zákona tak, aby se církve mohly podílet na dění ve společnosti. Došlo k tomu především díky evangelickému faráři Mgr. Bohdana Pivoňky, vyslaného jako vězeňského experta Ekumenickou radou církví do České národní rady. Tento záměr se podařil, a tak se mohla duchovní služba ve věznicích začít rozvíjet. Současně byly přejímány zkušenosti ze zemí, kde duchovní služba měla již svou historickou tradici. Duchovní služba ve vězeňské službě umožňuje vězněným osobám projevat i aplikovat jejich náboženské vyznání, přispívá k přijetí vlastní viny a změnám ve smýšlení.

Vězeňská duchovenská péče (VDP) je nevládní organizací, registrovanou u ministerstva vnitra jako občanské sdružení. Patřit do něho mohou duchovenské osoby i členové sborů a farností registrovaných církví, kteří se dobrovolně chtějí věnovat duchovní a pastorační činnosti v našich věznicích a mají pověření od vedení svých církví. Minimálně roční členství v této organizaci je předpokladem pro možnost stát se vězeňským kaplanem.

Vězeňská duchovní služba (VDS) je souhrnným označením pro duchovní z registrovaných církví, kteří byli přijati do pracovního poměru k Vězeňské službě jako vězeňští kaplani.

Na sklonku roku 2009 byl proveden průzkum, týkající se rozsahu a církevního rozvrstvení duchovní služby. Výsledky průzkumu jsou uvedeny v následující tabulce.

V rubrice "kaplani" jsou uváděni duchovní, kteří jsou ve VS zaměstnáni; Sloupec "VDP" zachycuje členy občanského sdružení Vězeňské duchovenské péče s uvedením jejich počtu. Označení „ze zákona“ představuje duchovní působící pouze na základě církevního pověření.

Zdroj: <http://www.vscr.cz/>

Přehled počtu osob vykonávajících duchovní činnost

číslo	věznice	kaplani	VDP	ze zákona	poznámka
1	Bělušice	-	1casd, 1cěsh, 1řkc	1ac, 3as, 1pc, 7sj	
2	Brno	čce	1casd, 1pc, 3řkc	1pc	těž Břeclav
3	Břeclav	čce	-	4sj	těž Brno
4	České Budějovice	-	1cěsh, 1řkc, 1casd	1čce, 1pc, 1řkc, 2sj	
5	Drahonice	-	1 čce	-	
6	Heřmanice	cb	1bjb, 2casd, 3řkc,	1casd, 1řkc, 3sj	
7	Horní Slavkov	řkc	1casd, 1řkc	1 cěsh, 4sj	
8	Hradec Králové	čce	1čce, 1řkc	-	
9	Jiřice	cb	1casd, 1cb,	2řkc, 3sj	
10	Karviná	casd, sceav	1sceav, 1řkc	1řkc, 3sj	
11	Kuřim	-	1ac, 2as, 1cb, 1casd, 3křesbo, 2řkc	1ac, 1as, 1cb, 1casd, 2řkc, 1sj	
12	Kynšperk – Kolová	řkc	1casd, 1pc	1 pc, 2sj	
13	Liberec	casd	1casd	1jb, 1řkc, 1sj	
14	Litoměřice	-	3ecm, 1čce	1řkc, 3sj	
15	Mírov	casd, řkc	2as, 1casd, 3cb, 1čce, 1pc, 1řkc	1čce, 4sj	
16	Nové Sedlo	-	1řkc	4sj	
17	Odolov	-	1cěsh	3sj	
18	Olomouc	řkc	1čce, 1řkc, 1řkc	1čce, 1pc	
19	Opava	pc	1čce, 1řkc,	1casd, 3řkc, 3sj	
20	Oráčov	-	-	2řkc, 1casd, 1pc, 1sj	
21	Ostrava	řkc	1pc, 2casd, 1čce, 4řkc	3sj	
22	Ostrov	-	2casd, 1řkc,	1řkc, 3sj	
23	Pardubice	*čce, řkc	1čce, 2řkc	2řkc, 4s	* od r. 2010
24	Plzeň	ecm, řkc	1casd, 2ecm, 2pc, 3řkc	1pc, 1řkc, 4sj	
25	Praha – Pankrác	čce, řkc	1cb, 2čce, 2řkc	3řkc, 1pc 3sj, 1žd	
26	Praha – Ruzyně	čce, pc, řkc	1 casd, 1 řkc	1 čce	
27	Příbram	čce	-	1řkc, 4sj	
28	Rapotice	-	1 čce, 2 křesbo	2řkc, 3sj	
29	Rýnovice	casd, řkc	1cb, 1řkc, 1pc, 1casd	3casd, 1pc, 2řkc, 2sj	
30	Stráž pod Ralskem	cb	-	3ac, 1jb, 1pc, 1řkc, 5sj	
31	Světlá nad Sázavou	čce	2cěsh, 1čce, 1ecm, 2skc	5as, 1cěsh, 1řkc, 2sj	
32	Teplice	-	1casd	1cěsh, 1čce, 1řkc	
33	Valdice	casd, cěsh, řkc	1 řkc	-	
34	Vinařice	ac, čce	2řkc	5casd, 1čce, 5řkc,	
35	Všehrady	-	2cěsh, 1čce	1čce, 1řkc, 1pc, 8sj	
36	Znojmo	*pc (0,5)	-	1řkc, 2sj	*od 1.1.2010
celk		35	107	87všechny c., 91sj	

Vysvětlivky:

ac (Apoštolská c.), **as** (Armáda spásy), **bjb** (Bratrská jednota baptistů), **casd** (C.adventistů s.d.), **cb** (C.bratrská), **cěsh** (C.československá husitská), **čce** (Českobratrská c.evangelická), **ecm** (Evangelická c.metodistická), **jb** (Jednota bratrská), **křesbo** (křesťanské sbory), **pc** (Pravoslavná c.), **řkc** (Římskokatolická c.), **řkc** (Řeckokatolická c.), **sceav** (Slezská c. augsburského vyzn.), **sj** (Náb.společnost Svědků Jehovových), **skc** (Starokatolická c.), **žd** (židovská obec)

3.3 Specializovaná oddělení

U odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování, s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek nebo s mentální retardací, se ve vnitřním řádu věznice, zejména při volbě obsahu a forem programu zacházení, přihlíží k závěrům odborného lékařského posouzení těchto odsouzených a k nutnosti individuálního nebo skupinového terapeutického působení.

3.3.1 Specializované oddělení ústavní léčby protitoxikomanické

Na činnosti oddělení se podílí odborní zaměstnanci vězeňské služby ve složení psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel – terapeut, vychovatel a psychiatr. Programy jsou založeny na komunitním systému a skupinové práci, kde se klienti učí novým sociálním rolím, přebírají zodpovědnost za sebe i druhé, mění systém životních hodnot orientovaných na abstinenci. Rovněž je snahou připravit kontakt pro klienta s pracovníky a organizacemi, které mu budou nablízku v případě potřeby či v případě možného selhání (sociální kurátor, Kontaktní centra pro drogovou závislost, Komunity, Krizová centra, léčebny).

Substituční léčba je realizována podáváním náhradní drogy (metadon, aj.) těm, kteří jsou závislí na opiátech a nejsou schopni nebo odmítají léčbu vedoucí k abstinenci.

3.3.2 Výkon trestu odsouzených matek s dětmi

Zcela novým prvkem bylo zřízení specializovaného oddělení pro výkon matek s dětmi do tří let věku. Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí bylo ve věznici Světlá nad Sázavou otevřeno 1. 10. 2002. Po rekonstrukci věznice je celková kapacita pro 15 odsouzených matek s celkovým počtem 20 dětí. Jedná se o první a nejmodernější oddělení otevřené ve vězeňství České republiky, ve kterém je matce umožněno pečovat při výkonu trestu o své nezletilé dítě do dovršení 3 let. Stanovení věku 3 let dítěte je dáno rozvojem jeho osobnosti. Tříleté děti si neuvědomují prostředí, v němž se se svou matkou pohybují. Naopak matky jsou si dobře vědomy částečného omezení pohybu dětí, což jim není lhostejné, a proto se

snaží každodenní činností jim tento handicap vynahradit. Možná je zavádějící srovnávat výchovu a osobnostní rozvoj dítěte odstrčeného do ústavu a dítěte u odsouzené matky ve vězení. Je však třeba brát v úvahu, že dítě z kojeneckého ústavu se zpravidla nedostává ihned do péče náhradní rodiny.

Obsah a forma zacházení s odsouzenými matkami je v souladu se Zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, s vyhláškou č. 345/1999 Sb. řádem výkonu trestu odnětí svobody, vychází z potřeb dítěte a přihlíží k psychickým a fyziologickým zvláštnostem matek i dětí. Program výchovy a vzdělávání je zaměřen na všestranný rozvoj osobnosti dítěte a soustředí se na zachovávání citových vazeb mezi matkou a dítětem.

Pro přijetí na specializované oddělení musí odsouzené matky splňovat daná kritéria:

1. žena před výkonem trestu odnětí svobody nebyla omezena v rodičovské odpovědnosti,
2. trest odsouzené matce skončí zpravidla do dovršení 3 let věku dítěte,
3. délka trestu odnětí svobody matky je delší než 6 měsíců,
4. žena o dítě před výkonem trestu odnětí svobody řádně pečovala a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody bude mít možnost se o dítě starat,
5. zdravotní a psychický stav musí umožňovat ženě o dítě pečovat,
6. kladné stanovisko dětského psychologa umístěného dítěte na specializovaném oddělení,
7. prokazatelné finanční zajištění nákladů, které vzniknou při uspokojování potřeb dítěte v případě přijetí na oddělení
8. kladné stanovisko Orgánu sociálně právní ochrany dětí a další kritéria, která jsou zohledňována při výběru odsouzených matek.

Cílem programu specializovaného oddělení je pro každou matku zvládnutí péče o dítě a formování jeho osobnosti. Program připravují odborní zaměstnanci vězeňské služby s ohledem na zajištění potřeb dítěte. Oddělení je vybaveno rehabilitačními a didaktickými pomůckami a hračkami pro děti.

Denní režim na oddělení začíná v 07,00 hodin a probíhá dle časového rozvrhu dne. Ranní hygiena, příprava snídaně, úklid, dopolední program, příprava stravy a společný oběd matek s dětmi, spánek dětí, vycházky, odpolední program, pracovní povinnosti vyplývající z péče o dítě, večere, večerní hygiena, noční klid.

Dětské výchovné aktivity probíhají na kulturní místnosti či vycházkovém dvoře. Práce s dětmi má skupinový i individuální charakter a je přizpůsobena věku dítěte. Zdravotní péče je zajištěna pediatrem a zdravotní stav dětí je pravidelně sledován dětskou sestrou.

Stravu pro děti připravují odsouzené matky podle jídelníčku, vypracovaném dietní sestrou ve vězeňské kuchyni pod dohledem odborných zaměstnanců.

Pokud odsouzené matky dobře zvládají stanovený program zacházení týkající se celodenní péče o dítě, mají možnost navštěvovat zájmové či vzdělávací aktivity (arteterapie, vyšívání, pletení, aranžování, výtvarná výchova, sportovní aktivity, zahradnický kroužek, keramický kroužek, anglický jazyk, německý jazyk, práce na PC), které probíhají rovněž pod odborným vedením zaměstnanců vězeňské služby.

V souvislosti s péčí o děti a v zájmu jejich potřeb jsou organizovány akce mimo věznici, spojené s aktivním pohybem a hrou, rozvíjením vnímání a pozorování. V zájmu zachování citových vazeb jsou ředitelem věznice v době dovolených, školních prázdnin nebo vánočních svátků povolovány pobyty dětí v jejich rodinách. (www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou)

Činnost oddělení pro výkon trestu odsouzených matek s dětmi je dozajista přínosem pro české vězeňství. Vedle dosažení účelu výkonu trestu jsou naplněny i další cíle, jako jsou např. zabránění odloučení matky od dítěte a jeho umístění v jiném zařízení, stimulování postojů a dovedností, jež pomohou odsouzeným matkám navrátit se do společnosti, vytváření pevného vztahu vedoucího k rodičovské odpovědnosti a posilování a rozvíjení kladné citové vazby mezi matkou a dítětem.

3.3.3 Výkon trestu doživotního vězení

V minulém roce schválil generální ředitel VS ČR ve třech věznicích pilotní projekt „Vytvoření a ověření funkčnosti nového modelu dlouhodobého zacházení s kategorií doživotně odsouzených vězňů, orientovaného na snižování jejich nebezpečnosti.“. Odborníci z odboru výkonu vazby a trestu GR VS a z Věznice Valdice, Karviná a Mírov společně navrhli k odzkoušení Jednotný model zacházení s doživotně odsouzenými.

Model je zpracován na základě dlouhodobé koncepce VS ČR, jejímž cílem je vytvoření standardizovaných kontinuálních programů zacházení pro jednotlivé kategorie odsouzených. Inovativně je v novém modelu položen důraz na tři principy:

1. **PŘENOSITELNOST** - model bude kontinuálně přenositelný v rámci návaznosti při přemístění odsouzeného do jiné věznice.
2. **FÁZE** - model je rozčleněn z obsahového a časového hlediska na přehledné etapy.
3. **PRÁCE S TRESTNOU ČINNOSTÍ** - je položen důraz na práci s trestným činem odsouzeného jako základní východisko pro další zacházení.

V současnosti je tato specifická a značně různorodá skupina odsouzených k doživotí umístěna již ve více věznicích a určitá míra sjednocení výkonu trestu se z hlediska délky trestu a přemísťování odsouzených ukazuje jako potřebná. Ačkoliv jde o odsouzené k trestu doživotí, možnost podmíněného propuštění na svobodu dle trestního zákoníku existuje. Cílem penitenciárního zacházení je působit na tyto odsouzené tak, aby byla chráněna společnost ve smyslu snižování rizik souvisejících s vnitřní bezpečností (prostředí věznice) a s kriminogenními rizikami (po eventuálním podmíněném propuštění). Pilotáž modelu je zaměřena na zjištění, zda zvolené metody, formy a přístupy v zacházení jsou způsobilé k dosažení tohoto cíle. Vyhodnocení projektu bude provedeno v 2. polovině roku 2011.

3.3.4 Výstupní oddělení

Tato oddělení jsou ve věznicích zřizována pro odsouzené, kteří se ve fázi před očekávaným koncem výkonu trestu odnětí svobody potřebují intenzivněji

připravovat na život na svobodě. Účelem tohoto oddělení je pomoci odsouzeným při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života po propuštění a minimalizovat tak možná rizika recidivy.

Při realizaci jednotlivých aktivit programu zacházení se používají metody a formy skupinového působení i individuální přípravy. Pro odsouzené jsou některé aktivity v rámci programu zacházení povinné. Jsou vedeni k samostatnému rozhodování a je jim zdůrazňován princip odpovědnosti a přijetí důsledků za vlastní jednání. Program zacházení je zaměřen na vzdělávání, pracovní činnost, sebeobslužné činnosti, odbornou poradenskou činnost.

3.4 Zdravotnická péče

V každé věznici je zdravotnické středisko, ve kterém poskytuje zdravotní péči vždy praktický lékař a všeobecná sestra. Počet lékařů a sester, které zdravotní péči poskytují, se liší podle počtu obviněných a odsouzených v jednotlivých věznicích a charakteru věznice.

V České republice je 36 zdravotnických středisek pro obviněné a odsouzené. Ve věznicích je také zajištěna péče zubním lékařem a případně dalšími lékaři specialisty – internista, chirurg, oční, ORL, kožní, psychiatr, radiolog, gynekolog apod.

Z nelékařských zdravotnických povolání zajišťují ošetrovatelskou a ostatní péči sestry registrované, sestry se specializovanou způsobilostí, radiologičtí asistenti, nutriční terapeuti.

Při nutnosti poskytnout obviněným a odsouzeným odbornou neodkladnou péči je zajištěna lékařská služba první pomoci nebo Zdravotnická záchranná služba. Za dostupnost zdravotní péče pro obviněné a odsouzené odpovídají ředitelé věznic.

Vězeňská služba taktéž zajišťuje ústavní péči ve dvou nemocnicích vězeňské služby. Nemocnice Praha – Pankrác zajišťuje zdravotní péči na interních a chirurgických odděleních, včetně radiologického oddělení a poliklinických služeb.

Nemocnice Brno zajišťuje zdravotní péči na oddělení interním, infekčním, následně péče, psychiatrickém a oddělení poliklinických služeb.

Do nemocnice je přijímán nemocný obviněný nebo odsouzený na základě doporučení ošetřujícího lékaře zdravotnického střediska, to neplatí, jde-li o nemocného, jehož život nebo zdraví jsou ohroženy a je nebezpečí z prodlení. Přijetí nesmí být odepřeno též v případě povinného léčení.

S přijetím do nemocnice vyslovuje pacient souhlas a podepisuje souhlas s hospitalizací. Pokud nemá vězeňská služba ve svých nemocnicích možnost zajištění další potřebné specializované odborné péče, než kterou zajišťuje, pacienti mají možnost se léčit v mimovězeňských nemocnicích, kde vězeňská služba zajišťuje ostrahu. Odsouzený s těžkým zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu.

Je-li třeba odsouzenému neodkladně poskytnout zdravotní péči, kterou nelze zajistit ve věznici nebo ve specializovaném zdravotnickém zařízení vězeňské služby, může ředitel věznice na dobu nezbytně nutnou výkon trestu odsouzenému přerušit. Pokud si odsouzený újmu na zdraví nezpůsobil úmyslně, doba přerušení výkonu trestu nepřesahující 30 dnů v kalendářním roce se započítává do doby výkonu trestu.

Obviněnému nebo odsouzenému je primární zdravotní péče poskytována na základě jejich žádosti nebo na základě pokynu (příkazu) lékaře zdravotnického střediska. Po dobu poskytování zdravotní péče může být v ordinaci na žádost ošetřujícího lékaře (popřípadě zdravotní sestry) přítomen příslušník vězeňské služby zajišťující bezpečnost zdravotnického personálu; přitom nesmí být porušeny zásady ochrany citlivých osobních údajů. Obviněným a odsouzeným nepřísluší právo svobodné volby lékaře, klinického psychologa, zdravotnického zařízení a dopravní služby.

Obviněný a odsouzený je povinen nahradit škodu způsobenou vězeňské službě, zvýšené náklady střežení a náklady na dopravu a předvedení do zdravotnického zařízení, vynaložené vězeňskou službou jestliže si úmyslně způsobil nebo jinému úmyslně způsobil újmu na zdraví anebo se opakovaně dopustil porušování léčebného režimu, zneužil zdravotní péči předstíráním poruchy zdraví, nebo z vlastního rozhodnutí

se nepodrobil lékařskému zákroku, ke kterému dal předchozí souhlas nebo o který požádal.

Odsouzený a obviněný je povinen podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určené lékařem nebo zvláštním právním předpisem, včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování, a opatřením stanoveným orgány hygienické služby.

Preventivní vstupní prohlídka u praktického lékaře se provede neprodleně po nástupu do výkonu vazby anebo trestu nejdéle do 4 dnů od nástupu. Jejím účelem je zajistit (objektivizovat) zdravotní stav obviněného nebo odsouzeného a na základě tohoto zjištění provést příslušná zdravotnická opatření, zejména zajistit posouzení zdravotní způsobilosti k výkonu vazby nebo trestu, rozhodnout o zdravotní způsobilosti k pracovnímu zařazení stanovením zdravotní klasifikace a případně stanovit plán potřebných léčebně preventivních opatření. Při vstupní prohlídce zdravotnický personál provede podrobnou anamnézu, orientační epidemiologické vyšetření, fyzikálně somatické vyšetření a potřebná doplňující vyšetření, například:

- rtg plic - podle rozhodnutí lékaře na základě anamnestických údajů a klinického obrazu,
- zubní preventivní prohlídka - vždy,
- u žen gynekologická prohlídka - vždy,
- případně další specializovaná péče, dle indikace lékaře.

Při přemístění do jiné věznice se u odsouzeného provede mimořádná prohlídka u praktického lékaře. Výstupní prohlídka u praktického lékaře a rtg plic se provede při ukončení pobytu ve věznici.

3.5 Ústav zabezpečovací detence

Ústavy pro výkon zabezpečovací detence ve Vazební věznici Brno a ve Věznici Opava byly zřízeny 1. 1. 2009 s účinností Zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence, který v základních ustanoveních § 1 říká:

„Výkonem zabezpečovací detence se sleduje ochrana společnosti a terapeutické a výchovné působení na osoby ve výkonu zabezpečovací detence prostředky stanovenými v tomto zákoně a ve zvláštním právním předpise.“

„Zabezpečovací detence se vykonává v ústavu se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy.“⁶

Myšlenka vzniku zařízení tohoto typu je stará již několik desetiletí, především odborná společnost, zejména odborníci zabývající se ochranným léčením a soudní znalci z daného oboru, netrpělivě čekali na změnu zákona. Pro české vězeňství znamená zřízení ústavů pro výkon zabezpečovací detence nejen nové úkoly, ale i nový rozměr práce a povinností. Dle vymezení zákona jsou zde umístováni zejména jedinci mentálně retardovaní, sexuálně deviantní a psychotické, tedy osoby nebezpečné, u kterých dosavadní léčení nevedlo k dostatečné ochraně společnosti a u kterých existuje podložený předpoklad neúčinnosti ochranného léčení, především vzhledem k povaze duševní poruchy, možnostem působení na pachatele a eventuelně již projevenému postoji k léčbě (České vězeňství č. 1/2009).

Při umístění do ústavu musí být prokazatelně provedeno seznámení chovance s jeho právy a povinnostmi podle tohoto zákona, s vnitřním řádem ústavu a s jeho právem podávat návrhy na propuštění ze zabezpečovací detence nebo na změnu zabezpečovací detence na ochranné léčení. Poučení musí být provedeno způsobem přiměřeným rozumovým schopnostem chovance, aby poučení mohl pochopit. Toto poučení obdrží chovanec též v písemné podobě. Po nástupu do ústavu je chovanec zařazen do přijímacího oddělení, kde je povinen podrobit se vstupní lékařské prohlídce, jejíž provedení zajistí ústav. Ve výkonu se umísťují odděleně muži od žen, chovanci

⁶ § 1 odst. 2 a 3 zákona č. 129/2008 o výkonu zabezpečovací detence

mladší 19 let od dospělých a dále zpravidla chovanci s duševní poruchou od ostatních. Kapacita obou ústavů prozatím není konečná, předpokládá se, že chovanci budou umístováni po jednom, maximálně po dvou na pokoji při zachování 6 metrů čtverečních na osobu. Zajištění bezpečnosti v prostorách ústavu je stejné jako v přísně střežených věznicích, v areálu jsou nainstalovány signálně-zabezpečovací a stavebně-technické prostředky, včetně vyškolených příslušníků. Existuje tedy jen minimální šance chovance na útěk.

Chovancům detenčních ústavů mohou příslušné orgány veřejné správy poskytovat sociální služby, jež mají za cíl pomáhat chovancům vytvářet příznivé podmínky pro jejich budoucí samostatný život na svobodě.

Chovanec, u něhož jsou jak zdravotní tak vzdělanostní předpoklady, může ve výkonu získat základní, případně i střední vzdělání, v příslušném vzdělávacím programu, anebo se může zúčastnit dalších forem vzdělávání, které mu umožní získat nebo zvyšovat svoji kvalifikaci. Mladistvý chovanec, který neúspěšně ukončil základní školu, se může zúčastnit kurzu pro získání základního vzdělání.

3.6 Kontinuální a postpenitenciární péče

V 90. letech 20. století dochází k výraznějším změnám pod vlivem přijetí standardů a norem OSN a Rady Evropy, v důsledku reformy veřejné správy v roce 2003 (zrušení okresních úřadů) a vlivem rozšíření nabídky služeb v souvislosti s rozvojem neziskového sektoru. V rámci reformy veřejné správy byly přeneseny kompetence okresních úřadů v oblasti sociální péče o osoby společensky nepřizpůsobené na obecní úřady obcí s rozšířenou působností, které od 1. 1. 2003 (zákon č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, ve znění pozdějších předpisů) v této oblasti rozhodovaly o poskytování peněžitých a věcných dávek, o poskytování bezúročných půjček a koordinovaly péči o výše uvedenou cílovou skupinu.

S reformou veřejné správy v rámci přenesené působnosti byla na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností ustanovena funkce koordinátora sociální péče o osoby společensky nepřizpůsobené (dle zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů), který koordinoval pomoc pro tuto cílovou skupinu osob. V oblasti samostatné působnosti obcí vykonával přímou práci s klientem sociální kurátor. Obě pracovní pozice (koordinátora sociální péče o osoby společensky nepřizpůsobené a sociálního kurátora) na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností zpravidla vykonával jako kumulovanou funkci tentýž pracovník.

Rozsáhlá změna právní úpravy nastala s účinností od 1. ledna 2007. Nová právní úprava zásadním způsobem zasáhla do systému sociální pomoci v České republice, včetně pomoci osobám ohroženým sociálním vyloučením.

Cílovou skupinou sociálního kurátora jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu a osoby, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

Sociální kurátor při přímé práci s klientem:

- a) poskytuje základní a odborné sociální poradenství osobám, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci,
- b) vyhledává osoby sociálně vyloučené a osoby ohrožené sociálním vyloučením v jejich přirozeném prostředí; přitom využívá informací Probační a mediální služby, nestátních neziskových organizací, Policie České republiky atd.),
- c) aplikuje metody kontinuální sociální práce, kterými minimalizuje následky nepříznivé sociální situace klientů; jedná se o práci s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody; zahrnuje i práci s klientem ve všech fázích trestního řízení (ve výkonu vazby i na svobodě); cílem kontinuální sociální práce je navázání socioterapeutického vztahu v zájmu působení na klienta tak, aby byly upevněny, eventuelně vytvořeny jeho pozitivní vazby k okolí, aby nedocházelo k jeho sociální izolaci;

umožňuje řešit problémy obviněných a odsouzených v co největším předstihu před jejich propuštěním a tím připravuje plynulý přechod klientů do života mimo vězeňské zařízení a napomáhá jejich následné adaptaci,

- d) vyjednává v zájmu klientů, je-li k tomu klienty zmocněn, především záležitosti spojené s ubytováním, zaměstnáním, zdravotním a materiálním zabezpečením po návratu do běžného života a na požádání poskytuje klientům asistenci při různých jednáních.

Tímto způsobem lze efektivně působit zejména proti vzniku tzv. krize prvního dne a tedy minimalizovat riziko recidivy těsně po propuštění klienta.

3.7 Vzdělávání vězeňského personálu

3.7.1 Institut vzdělávání

Důležitým předpokladem pro naplňování účelu výkonu vazby a trestu odnětí svobody ve smyslu příslušných zákonů a prováděcích předpisů je odborná příprava vězeňského personálu, založená na spojování teorie s praxí. Prošla dlouholetým vývojem a její kvalita vždy odrážela úroveň vězeňství a charakteristické znaky společenského života, zejména v oblasti politické a právní. Je potěšitelné a povzbuzující, že již od 19. století byly na našem území uplatňovány při zacházení s vězni prvky pedagogické a sociální práce, a to zásluhou významného reformátora Františka Josefa Řezáče.

Vývoj ve vzdělávání vězeňského personálu, který zahrnuje spojitost i nespojitost tendencí utvářejících tradice, postupoval v průběhu 20. století od jednoduchých požadavků na vojenské znalosti a dovednosti vězeňských dozorců k náročným kvalifikačním požadavkům pro výkon celé řady funkcí v moderním vězeňství. Lze říci, že reforma československého vězeňství v 60. letech i reforma českého vězeňství v 90. letech minulého století byly nejen aplikací mezinárodních vězeňských pravidel, ale též určitým návratem k vlastním penitenciárním tradicím. Úspěšný průběh obou reform vězeňství byl umožněn především pozitivními změnami v systému, obsahu a zabezpečení vzdělávání vězeňského personálu.

Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR se sídlem ve Stráži pod Ralskem je dědicem tradic, které jsou spolehlivou oporou při uskutečňování záměrů celoživotního vzdělávání příslušníků a občanských zaměstnanců ve vězeňství.

Institut vzdělávání je rezortním vzdělávacím zařízením s celorepublikovou působností, které zajišťuje profesní teoretickou a praktickou přípravu příslušníků a občanských pracovníků Vězeňské služby ČR tak, aby byli náležitě vycvičeni a vyškoleni pro výkon služby a zvyšovala se jejich odborná úroveň pro výkon práce. Počátky vzdělávání pracovníků ve vězeňství se překrývají se vzděláváním příslušníků ministerstva vnitra, do jehož působnosti vězeňství patřilo. V roce 1993 byl zřízen Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR na půdě Střední policejní školy ministerstva vnitra v Brně. Jako samostatné vzdělávací zařízení začal pracovat v r. 1996, kdy byla ukončena jeho činnost v Brně a byl definitivně přemístěn do Stráže pod Ralskem. V roce 1995 se konstitovalo i pracoviště Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR v Kroměříži a v roce 2000 se institut rozšířil o další elokované pracoviště v Praze, kde vznikl Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR.

Program celoživotního vzdělávání

Základní kameny Programu celoživotního vzdělávání pracovníků Vězeňské služby České republiky byly položeny v roce 1995. Celoživotní vzdělávání je pojato jako cílevědomá, plánovitá a všestranná kultivace každého jednotlivce pracujícího ve Vězeňské službě ČR, permanentní zvyšování jeho vzdělanostní a morální úrovně.

Tvoří je osm stupňů:

- základní vzdělání (nástupní kurzy a školení pro všechny nové pracovníky)
- systematické školení včetně pravidelného přezkušování znalostí, jež probíhá v organizačních člancích Vězeňské služby ČR v rámci programu služební odborné přípravy formou řízeného samostudia, zvyšování fyzické kondice a dovedností v sebeobraně
- studium na civilních středních školách
- studium na vysokých školách a postgraduální studium

- systém rozšiřovacích a specializačních kurzů dle katalogu funkcí ve Vězeňské službě ČR
- působení pracovníků Vězeňské služby ČR na středních a vysokých školách formou přednáškové
- konzultační a publikační činnosti, vedením diplomových prací apod.
- vzdělávání managementu Vězeňské služby ČR z programu PHARE.

Vize vzdělaného odborníka, pracovníka Vězeňské služby, je spojena i s požadavkem přísného dodržování zásad profesní etiky, uvědomění si postavení svého i kolegů na pracovišti, zároveň ale také možností ztráty prestiže a společenského postavení, s čímž souvisí i prevence kriminality pracovníků VS. Posluchači kurzů využívají v rámci přípravy na své budoucí povolání speciální učebny, jakými jsou například cvičná cela, učebna se simulátorem střelby či speciálně upravený sál (dojo) pro tělesnou přípravu. K dispozici mají i počítačové učebny včetně Internetu.

3.7.2 Vysoké školy

Zaměstnanci Vězeňské služby České republiky mohou využít možnosti studia i na ostatních vysokých školách.

Institut mezioborových studií v Brně nabízí studium ve společenských vědách studijních programech, v oborech sociální pedagogiky, řízení sociálních systémů a evropské administrativy.

V současné době nabízí bakalářský studijní program Specializace v pedagogice, obor Sociální pedagogika, který je uskutečňován na základě společné akreditace Institutu mezioborových studií Brno a Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Obsahem studijního oboru jsou vědní obory, jako je sociologie, pedagogika, psychologie, filozofie a právo. Absolventi uvedeného bakalářského studijního programu se mohou ucházet o studium navazujícího magisterského programu Specializace v pedagogice, oboru Sociální pedagogika, se standardní délkou studia dva roky. Studium je zakončeno státní závěrečnou zkouškou s obhajobou bakalářské práce či diplomové práce.

Dále je zaměstnanci využívána možnost studia na *Univerzitě Jana Amose Komenského Praha*. Jedná se o soukromou vysokou školu, která nabízí bakalářské a magisterské studium se zaměřením na obory andragogika, speciální pedagogika, evropská hospodářskosprávní studia a sociální a masová komunikace.

Policejní akademie ČR uskutečňuje, v prezenční nebo kombinované formě, studium (na Fakultě bezpečnostního managementu nebo Fakultě bezpečnostně právní) bakalářského, magisterského a doktorského studijního programu. Mohou zde studovat nejen policisté ve služebním poměru, ale i zaměstnanci ministerstva vnitra a ostatních resortů, jejichž složky rovněž uskutečňují ochranu práva. Absolventi Policejní akademie naleznou uplatnění v odpovídajících stupních řídicích funkcí a specializovaných profesí v resortu ministerstva vnitra, Policie ČR, v obecních a městských policiích, ve Vojenské policii, Celní správě, Bezpečnostní informační službě, Vězeňské službě, ale i v soukromých bezpečnostních službách. Uplatnění nacházejí také jako pracovníci úřadů státní správy a místní samosprávy.

3.8 Věda, výzkum a spolupráce

3.8.1 Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Institut pro kriminologii a sociální prevenci je výzkumným pracovištěm mezioborového zaměření. Navazuje na činnost bývalého Výzkumného ústavu kriminologického při Generální prokuratuře ČSFR, který byl zřízen v roce 1960. Název nese institut od roku 1990; od 1. 1. 1994 byl zařazen do resortu Ministerstva spravedlnosti ČR. Průběžně spolupracuje s příslušnými složkami ministerstva spravedlnosti stejně jako s domácími a zahraničními organizacemi a institucemi.

Zabývá se především výzkumnou, studijní a analytickou činností v oblasti trestního práva a justice, zkoumáním projevů a příčin kriminality a s ní sdružených sociálně patologických jevů, otázkami trestní politiky a kontroly kriminality z hlediska trestní represe i prevence a nově také problematikou penologie.

Hlavním posláním institutu je tedy přispívat výzkumnou, teoreticko-odbornou, analytickou, konzultační, publikační a další činností ke kontrole trestné činnosti a s ní sdružených sociálně patologických jevů, které mohou působit jako kriminogenní faktory, a ke zdokonalení právního řádu České republiky.

Kromě toho je institut pověřován vypracováváním podkladů, informací a zpráv k vývoji kriminality, k trestní politice apod., vyžadovaných od České republiky orgány OSN, Evropské Unie a Rady Evropy, případně dalšími evropskými mezivládními i nevládními organizacemi. Institut kriminologie a sociální prevence se zapojuje i do mezinárodních výzkumů.

3.8.2 Český helsinský výbor

Český helsinský výbor je nevládní neziskovou organizací pro lidská práva. Jednou z oblastí jeho působení je i vězeňství. Jeho činnost spočívá ve sledování zákonodárné činnosti týkající se lidských a občanských práv, připomínkování návrhů zákonů a předkládání alternativních návrhů pokud souvisejí s ochranou lidských práv, monitoring stavu lidských práv v České republice se zvláštním důrazem na vybrané oblasti.

Pravidelně vypracovává zprávy o stavu lidských práv v České republice, bezplatně poskytuje právní poradenství jednotlivcům, jejichž lidská práva byla porušena.

Český helsinský výbor realizuje návštěvy ve věznicích s cílem monitorování dodržování lidských práv ve vězeňství. Tzv. „monitoring“ má za cíl získání informací o materiálních podmínkách ve věznicích, zjištění úrovně zacházení s vězňnými osobami, dodržování základních lidských práv a svobod, ověřování podnětů klientů, kteří se na ně obrací. Metodami, které monitoring využívá, jsou šetření v konkrétních věznicích a řízené rozhovory s vězňnými osobami, ale i pracovníky vězeňské služby.

3.8.3 Mezinárodní spolupráce

Po roce 1989 bylo navázáno mnoho nových kontaktů se zahraničím např. s Holandskem, Rakouskem, Německem, Francií, Maďarskem, Polskem aj.

V roce 1992 se uskutečnila návštěva Justiční školy v Bavorsku (Straubing), kde došlo k prvotnímu předání zkušeností v oblasti vzdělávání vězeňského personálu. Tato návštěva měla zásadní význam pro další vzájemnou spolupráci. V rámci pracovních setkání a návštěv věznic docházelo k vzájemné výměně zkušeností.

Od roku 1993 se generální ředitel Vězeňské služby České republiky zúčastňoval pravidelných konferencí generálních ředitelů vězeňských služeb členských států Rady Evropy. Zde docházelo k jednáním na nejvyšší úrovni, což mělo význam pro rozvoj další spolupráce s ostatními členskými státy. V prosinci 1993 Rada Evropy poskytla finanční prostředky na uskutečnění konference ředitelů školicích zařízení pro vězeňský personál, která se konala v Zotavovně Pracov. V dalším období se pak podílela na financování pravidelných setkání ředitelů školicích zařízení vězeňské služby Norska, Anglie, Walsu, Bavorska a České republiky, které svou autoritou zaštitila.

Současně byla navázána mezivládní spolupráce v oblasti justice s Kanadou, která trvala až do roku 1998. Jednalo se konkrétně o výměnné stáže zaměstnanců justice, ale i Vězeňské služby ČR.

V oblasti vězeňství byla uskutečněna řada konferencí s mezinárodní účastí. Od roku 2000 je Vězeňská služba České republiky členem Mezinárodního sdružení nápravných vězeňských zařízení (ICPA), jehož jubilejní X. výroční konference se konala v říjnu 2008 v Praze.

V současné době je připravována VIII. mezinárodní konference Evropské vězeňské systémy (ICEPS) na téma „Reformy v době ekonomické krize“, která se uskuteční ve dnech 6. – 9. 9. 2010 Kroměříži.

3.9 Reforma justice

Nově přijatý trestní zákoník nabył účinnosti 1. 1. 2010. Lze jej považovat za propracovaný koncentrát zkušeností a znalostí předních odborníků na trestní právo, který lze postavit na roveň moderních zákoníků ostatních moderních demokratických zemí.

Uspořádání zákoníku *vystihuje závažnost chráněných zájmů a vyjadřuje pořadí důležitosti chráněných zájmů* podle požadavků dnešní moderní společnosti. Trestné činy jsou rozděleny na přečiny a zločiny.

Přečiny jsou nejen všechny trestné činy z nedbalosti, ale také ty úmyslné trestné činy, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.

Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny.

Zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

Tato změna se promítá i do trestního řízení. U zločinů je vedeno standardní trestní řízení, u přečinů převažují zrychlené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace.

Dochází k zpřísnění postihů za nejzávažnější trestné činy proti životu a zdraví (vražda, úmyslné ublížení na zdraví atd.) a některých trestných činů proti svobodě a proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (např. loupež, znásilnění). Zpřísnění v této oblasti je reakcí na nové negativní jevy ve společnosti, nové formy trestné činnosti, zvyšující se brutalitu či organizovaný zločin.

3.9.1 Trest domácího vězení

Posílení úlohy alternativních trestů je jednou z hlavních nových koncepčních změn.

Trest odnětí svobody má být určen především těm, které musí společnost izolovat, a proto také již výše zmíněné zpřísnění. V případě méně závažné trestné činnosti však často účinnější než vězení mohou být jiné, tzv. alternativní tresty, např. obecně prospěšné práce, peněžitý trest, zákaz činnosti aj.

Nově se zavádí alternativní **trest domácího vězení**. Umožňuje postih pachatele, aniž by musel být vytrhován ze své rodiny a pracovních návyků. Přináší rovněž úsporu nákladů na výkon trestu.

Trest domácího vězení otevírá zcela novou kapitolu trestní politiky České republiky a následuje praxi osvědčenou již v mnoha evropských zemích. Tento nový trest by měl mimo jiné systémově zaplnit „mezeru“, která vznikne díky nové úpravě trestu obecně prospěšných prací, který už nebude možné ukládat např. pachatelům opakované, zejména majetkové trestné činnosti, a u nichž soud zvažuje již uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Právě zde bude namísto zvážít alternativu uložení trestu domácího vězení, tj. že odsouzený bude mít povinnost zdržovat se v zákonem stanovené době (od 20.00 do 05.00) výhradně ve svém obydlí, pokud soud nerozhodne jinak. Dodržování tohoto trestu bude zajištěno nejprve namátkovou kontrolou prováděnou úředníkem probační a mediační služby (za tímto účelem je odsouzený povinen probačnímu úředníkovi umožnit vstup do místa výkonu trestu), posléze prostřednictvím elektronického monitorovacího systému, tj. tzv. elektronického náramku. Kontrolu výkonu trestu domácího vězení prostřednictvím elektronického monitorovacího systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného, zajistí probační a mediační služba ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému. Trest domácího vězení může být uložen za přečiny v maximální délce dvou let.

Trestní zákoník mnohem přesněji a přísněji vymezuje cílovou skupinu pachatelů, které má být tento trest uložen a především zamezuje ukládání tohoto trestu právě recidivistům, kteří tento trest již v minulosti nevykonali nebo jejichž kriminální

minulost a aktuální životní situace nedává dostatek záruk, že ho budou schopni úspěšně splnit.

Zavedení institutu domácího vězení bylo naplánováno zejména s ohledem na současný stav vězeňství a jeho budoucí vývoj, zároveň s ohledem na ekonomickou situaci v ČR. V dlouhodobém horizontu by měl přinést značné úspory (ročně se předpokládá úspora cca. 750 mil. Kč), řeší tak kromě problému přeplněnosti věznic i problém nedostatku financí v justici.

V následující tabulce je uveden vývoj počtu odsouzených a vězněných osob v průběhu let 1989 až 2008. Z uvedených údajů vyplývá, že přestože počet odsouzených v roce 2008 oproti roku 1989 stoupl, počet vězňů naopak klesl. Vliv na počty vězněných osob má i ukládání alternativních trestů v podobě obecně prospěšných prací nebo ukládání podmíněčných trestů.

Vývoj počtu odsouzených a vězněných osob v průběhu let 1989 – 2008:

	Odsouzení celkem	Vězni celkem (k 31. 12.)	v tom	
			obvinění	odsouzení
1989	57 743	22 365	2 537	19 828
1990	18 871	8 231	4 172	4 059
1991	27 964	12 730	5 373	7 357
1992	31 032	13 967	5 965	8 002
1993	35 157	16 567	7 810	8 757
1994	51 931	18 753	8 828	8 000
1995	54 957	19 508	8 000	11 508
1996	57 974	20 860	7 887	12 973
1997	59 777	21 560	7 736	13 824
1998	54 083	22 067	7 125	14 942
1999	62 594	23 060	6 934	16 126
2000	63 211	21 538	5 967	15 571
2001	60 182	19 320	4 583	14 737
2002	65 098	16 213	3 384	12 929
2003	66 131	17 277	3 409	13 868
2004	68 442	18 343	3 269	15 074
2005	67 561	18 937	2 860	16 077
2006	69 445	18 578	2 399	16 179
2007	75 728	18 901	2 254	16 647
2008	75 761	20 502	2 402	18 100

Zdroj: Český statistický úřad

3.10 Klady a zápory vězeňské reformy

Reforma českého vězeňství s sebou přinesla řadu změn. Jedná se o změny pozitivní, ale i negativní. Vše, co se očekávalo od koncepce českého vězeňství v roce 1992, se nepodařilo splnit. Se současným stavem vězeňství je úzce spjata celá trestní politika státu. Vězeňským systémem se prolíná nedostatek finančních prostředků, což má samozřejmě dopad i na kvalitu výkonu trestu odnětí svobody.

Z pohledu Českého helsinského výboru vězeňství v České republice stále nedosahuje evropských standardů. Přetrvávají problémy, kterými jsou, materiální a technické vybavení věznic, jejich přeplněnost a nízká zaměstnanost. Dopady výkonu trestu na odsouzeného jsou stále namísto výchovného a reintegrativního působení charakterizovány spíše svými prizonizačními účinky.

Většina objektů vězeňské služby je zastaralá, stavebně i technicky nevyhovující. Na rekonstrukce a modernizace se ve státním rozpočtu nenachází dostatek finančních prostředků. Většina věznic tak pouze řeší nejnnutnější havarijní stavy a opravy.

Přeplněnost věznic je zásadním problémem. Odráží se v nutnosti vytvářet „provizorní“ ubytovací kapacity, často na úkor speciálních, či zákonem stanovených oddělení, např. výstupních. Dochází tak k zvyšování stavu kolektivního ubytování vězňených osob. V souvislosti s kolektivním ubytováním pak dochází k celé řadě negativních jevů. Omezený prostor vede k řadě psychologických problémů vězňených osob, které mohou vyústit až v agrestivní či násilné chování.

O počtech osob vykonávajících trest odnětí svobody ve vazebních věznicích a věznicích vypovídá následující tabulka. V tabulce nejsou uvedeny počty osob ve vazbě, o které se počty vězňených osob navyšují.

Počty odsouzených ve vazebních věznicích a věznicích k 31. 12. 2009

Vazební věznice a věznice	dohled		dozor		ostraha		zvýšená ostraha		Mladiství		Úhrnem odsouzení		Celkem
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	
Bělušice			23		598						621	0	621
Brno	1		162	3	66	2	2	1	2	1	233	7	240
Brno - nemocnice	2		9	1	20		2		1		34	1	35
Brno - detenční ústav											3	0	3
Břeclav	66		6		100		1				173	0	173
České Budějovice	2		149	3	13						164	3	167
Drahonice			274								274	0	274
Heřmanice			143		700						843	0	843
Horní Slavkov					894						894	0	894
Hradec Králové	153	3	63	7	62	4	1				279	14	293
Jiřice			52		481						533	0	533
Karviná			80		9		62				151	0	151
Kuřim			179		428						607	0	607
Kynšperk nad Ohří			762								762	0	762
Liberec	3		177	6	80	1	1				261	7	268
Litoměřice			81	4	34	4	3		4		122	8	130
Mírov			5		42		330				377	0	377
Nové Sedlo			549								549	0	549
Odolov	60		278								338	0	338
Olomouc	1		121		33				1		156	0	156
Opava		19	141	111		76		23			141	229	370
Oráčov			34		573						607	0	607
Ostrava			197	28	58	1	4		2		261	29	290
Ostrov			1 041	5	18	2			1		1 060	7	1 067
Pardubice			494		233						727	0	727
Plzeň	18		36	3	1 234	2	15				1 303	5	1 308
Praha Pankrác	40	1	201	11	227	11	2		3		473	23	496
Praha Pankrác - nemocnice			6		24	2	2				32	2	34
Praha Ruzyně	2	9	249	56	86	5					337	70	407
Příbram	31		47		911						989	0	989
Rapotice	46		233								279	0	279
Rýnovice			87		532						619	0	619
Stráž pod Ralskem			550		465						1 015	0	1 015
Světlá nad Sázavou		4		339		249				7	0	599	599
Teplice		1	45	1	9	1					54	3	57
Valdice			19		367		771				1 157	0	1 157
Vinařice			66		1 092						1 158	0	1 158
Všehrady	119		345		1				152		617	0	617
Znojmo			127		37						164	0	164
Úhrnem	544	37	7 031	578	9 427	360	1 196	24	166	8	18 367	1 007	19 374
Celkem	581		7 609		9 787		1 220		174		19 374		19 374

Dalším problémem, který se nedaří řešit je zaměstnanost. Vysoká míra nezaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody je i odrazem nezaměstnanosti v celém státě. Zaměstnanost je v jednotlivých regionech odlišná a je závislá na řadě faktorů jako jsou např. množství firem či podnikatelských subjektů v regionu a na ochotě těchto subjektů využívat pracovní sílu z řad odsouzených nebo investování do výrobních prostor. O této problematice bylo podrobněji pojednáno již v podkapitole 3.1 Vzdělávání a zaměstnávání odsouzených.

Vysoké počty odsouzených mají rovněž vliv na neúměrné zatěžování vězeňského personálu. Díky administrativním úkonům spojených s běžným chodem oddělení, nezbyvá mnoho času na individuální práci s vězni. Přetíženost zaměstnanců má pak za následek i způsob komunikace a jednání s odsouzenými. Dochází často ke konfliktním situacím, jejichž příčinou může být vyčerpání či podrážděnost.

Za situace, kdy nárůst počtu vězněných osob není doprovázen adekvátním nárůstem stavu odborných zaměstnanců pracujících s vězni, nelze předpokládat, že by mohlo docházet k optimalizaci práce s vězněnými osobami. Výkon trestu odnětí svobody pak není sto naplňovat svůj účel.

V současné době chybí ve vězeňské službě odborní a zkušení zaměstnanci. Jednou z příčin je i společenská prestiž tohoto zaměstnání a nedostatečná finanční motivace. Výhodou zaměstnance vězeňské služby je jistota trvalého zaměstnání.

Základním nedostatem, ovlivňující stav vězeňství, je nedoceňující přístup státu a neochota investovat rozpočtové prostředky do rozvoje vězeňství. Resort ministerstva spravedlnosti selhává v potřebném informování veřejnosti o přínosech moderního výkonu vězeňství pro ochranu společnosti, resp. pro zabránění či prevenci recidivy kriminálního jednání pachatelů trestných činů.

Důsledkem tohoto stavu je nedostatek finančních prostředků, jimiž by bylo možné pokrýt zejména potřebné personální obsazení ve věznicích a zároveň optimalizaci materiálního zázemí. Pro zaměření na účinnou ochranu veřejnosti cestou předcházení recidivy vězněných osob, je nevyhnutelné změnit tento přístup v perspektivě veřejných politik, zejména popularizovat moderní postupy ve výkonu

vězeňství a investovat do jejich rozvoje adekvátní díl finančních prostředků ze státního rozpočtu. Tento úkol by měl být podnětem k jednání pro vládu a zákonodárce.

Jistá naděje je v tomto kontextu vkládána do nového institutu tzv. domácího vězení, ve smyslu rekonfigurovaného trestního zákona, jehož prostřednictvím by mohlo dojít ke snížení počtu vězněných osob cestou alternativních trestních opatření. Zde je však nutno poznamenat, že nelze předpokládat okamžitý dopad nové právní úpravy. Efektivní využívání tohoto trestu, obdobně jako jiných alternativních postupů, bude vyžadovat určitou dobu, než vejde v obecnou známost a zejména než bude adekvátně využíván soudy.

V roce 2008 došlo k významné pozitivní změně, týkající se udržování kontaktu vězněných s vnějším světem, a to prostřednictvím uvolnění možnosti telefonovat z věznic. Tento postup lze považovat za velmi žádoucí, umožňující zachování či udržování sociálního zázemí vězněných osob.

Dalším přínosem pro vězeňství v roce 2008 je nutné považovat výstavbu nových ubytovacích kapacit pro odsouzené, a to jak nové věznice v Rapoticích, tak rekonstrukce vhodných prostor ve stávajících věznicích.

Pozitivním trendem zůstává realizace inovativních programů ve věznicích a spolupráce Vězeňské služby ČR s Probační a mediační službou ČR a nevládními organizacemi. Jakkoliv se vesměs jedná o programy pilotní, lze je považovat za vhodné „první kroky“ optimalizace praxe zacházení s vězněnými osobami. Příkladem lze zmínit projekty, zaměřené na:

- řešení dluhů vězněných osob (např. Projekt Šance, Sanace dluhů)
- optimalizaci a též objektivizaci podmíněného propuštění odsouzených (pilotní projekt Komise pro podmíněné propuštění, inspirovaných institutem parolových rad, využívaných např. v Kanadě či Velké Británii)
- vyhodnocování rizik a potřeb odsouzených jako předpokladu individualizovaného zacházení (SARPO – Souhrnná analýza rizik a potřeb osob).

Pozitivní změnou lze označit novelu trestního zákona, která s sebou přináší změny, které by měly vést ke snížení počtu vězňů.

Stávající bezpečnostní situace v českých věznicích je relativně stabilizovaná. Její úroveň se v jednotlivých věznicích liší. Podařilo se vylepšit technické zabezpečení řady objektů. Věznice jsou vybaveny detekčními rámy a rentgeny, které slouží k zabránění vnášení nepovolených věcí a jejich případnému zneužití do objektů. Vězeňská služba přijala i řadu bezpečnostních opatření proti útokům s cílem osvobodit zájmové vězně např. z řad organizovaného zločinu apod. Mezi ně by se daly zařadit vybavení a výcvik příslušníků pro služební zákrok pod jednotným velením, vybudování oddělení se zvýšeným stavebně technickým zabezpečením, vybudování sítě detekce mobilních telefonů a nákup speciálních eskortních vozidel.

3.11 Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Základním cílem Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 je reagovat na nové podmínky a nové souvislosti, v nichž se české vězeňství nachází a současně naznačit priority.

„K naplnění filozofie výkonu trestu odnětí svobody, Základního programového prohlášení a Základních principů si české vězeňství pro příští desetiletí stanovuje následující strategické cíle:

1. Koncipováním a naplněním nové bezpečnostní doktríny, jejímž základem bude komplementární působení prvků vnější bezpečnosti a bezpečnosti dynamické, zajistit přiměřenou míru bezpečnosti a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál.
2. K objektivnějšímu posuzování a efektivnější eliminaci rizik, představovaných jednotlivými vězňů, koncipovat a realizovat nově diagnostikování, klasifikaci a umístování vězňů; přitom akceptovat principy založené na metodě hodnocení rizik a potřeb.

3. Činit kroky k dalšímu zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou České republiky.
4. Zjednodušit strukturu vězeňských zařízení, přičemž základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznic, a to věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice.
5. Na základě zkušeností z rozvinutých vězeňských systémů zvýšit zásadně účast odborných diagnostických pracovišť vězeňské služby při zařazování a přeřazování odsouzených do typů věznic.
6. Zpracovat a realizovat strategii zaměstnávání vězněných osob směřující k rozšíření možnosti zaměstnávání, přitom počítat též se zaměstnáváním během výkonu vazby.
7. Činit kroky k žádoucím změnám vězeňské architektury, a to především s cílem modernizace vězeňských zařízení, případně výstavby nových.
8. Být moderním, dynamickým systémem, jenž je otevřen odůvodněným změnám. K tomu orientovat vztahy s veřejností, s institucemi a organizacemi, včetně Koncepce aktivních zahraničních kontaktů.
9. V návaznosti na koncepční změny ve zdravotnictví veřejném a s ohledem na specifické potřeby vězeňství dořešit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i personál.
10. Činit kroky k tomu, aby případný další nárůst (nebo stagnace) počtu vězněných osob nebyl důvodem k rezignaci na dosažení strategických cílů⁷.

Vězeňství v České republice nastoupilo v roce 1989 cestu transformace. Za její základ byla považována depolitizace českého vězeňství, jeho humanizace, decentralizace a demilitarizace. Ostatní evropské vězeňské systémy se vyvíjely postupně, zatímco český vězeňský systém se měl dle nové koncepce, stanovené v roce 1991, změnit v poměrně krátké době. Tato koncepce se podařila naplnit z hlediska jejich cílů a obsahu zacházení s vězni. Ne zcela se podařilo naplnit cíle spojené s decentralizací řízení a vytvoření vhodných materiálních podmínek pro správu vězeňství.

⁷ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Přijaté koncepce českého vězeňství, a to jak koncepci z roku 1992, tak i koncepci do roku 2015 se daří realizovat, avšak pomaleji, než se původně očekávalo. Jednou z příčin je nedostatek finančních prostředků na modernizaci vězeňství, ale i nedostatek kvalifikovaných zaměstnanců.

Vláda se otázkami vězeňství pravidelně zabývá, každoročně projednává zprávu o plnění systémových opatření v této oblasti a další materiály k této problematice. Postupně schválila řadu úkolů směřujících k vytvoření příznivějších podmínek pro realizaci koncepce rozvoje vězeňství v České republice a k postupnému naplňování cílů reformy vězeňství a trestní politiky

Závěr

Vznik a vývoj českého vězeňství úzce souvisí se vznikem a vývojem státu, trestního práva a soudnictví na území Čech, Moravy a Slezska. Počátky trestního práva i soudnictví se odvíjely od práva zvykového až po právo kodifikované. V období středověku, se vznikem měst, dochází ke vzniku systému soudnictví, od kterého se odvíjí i způsob trestání. V tomto období převládalo využívání tělesných trestů a trestu smrti, či zmístění do hladomorny, kde vězně čekala prakticky též smrt.

O reformu v oblasti zacházení s vězni a pachateli trestných činů se pokusil již na počátku 17. století Jan Amos Komenský. Následovala jej česká královna Marie Terezie, která vydala nový trestní kodex, kterým omezila ukládání tzv. „hrdelních trestů“ a zakázala mučení. František Josef Řezáč pak spatřoval účinné metody k potírání zločinnosti v prevenci a detenci. Součástí prevence měla být rodinná, školní a církevní výchova, součástí detence pak odborné zacházení s vězněnými osobami.

Souběžně s vývojem lidstva se pohled na trest a trestání postupně humanizoval. K přechodu od prostého trestání k věznění dochází na přelomu 18. a 19. století, kdy byla novou legislativou definována moc trestat jako obecná funkce společnosti a byla praktikována stejně na všechny její členy. Diferenciace spáchaných trestných činů mělo souvislost i s diferenciovaným výkonem trestu odnětí svobody. Jednotlivé typy vězení se od sebe odlišovaly v přístupu k odsouzeným a v oblasti zacházení s nimi.

Vězeňství v průběhu tisíciletí prošlo mnoha historickými etapami a režimy. Práce s vězněnými osobami a přístup k nim se měnil dle platných zákonů a dle postojů jak široké, tak odborné veřejnosti. Ne vždy bylo každé úsilí zaměstnanců vězeňské služby vedeno snahou zajistit, aby podmínky vězeňského života byly srovnatelné s lidskou důstojností a akceptovatelnými standardy ve společnosti.

V současnosti je ve světě v popředí výchovná funkce trestu. Trest je zaměřen spíše na psychickou a sociální oblast. V dávné minulosti tomu tak ovšem nebylo, ukládány byly sankce velmi kruté až nelidské, a to i za velmi malá provinění. Trest byl prostředkem odplaty, nástrojem odstrašení.

Pro výkon trestů odnětí svobody je vybudovaný systém vězeňství, který je sice až posledním článkem trestní justice, ovšem všechny články jsou vzájemně pevně propojeny a správné fungování a účinnost nebo neúčinnost každého z nich významně ovlivňuje i výkon vazby a trestu odnětí svobody.

Hlavním úkolem vězeňské služby, jako penologického subjektu, je v současné době naplňování reintegrační funkce účelu trestu, přičemž je nutný diferencovaný přístup k zacházení k vězněným osobám, minimalizování negativních účinků věznění v podobě prizonizace, poskytování příležitosti k rozvinutí vědomostí, dovedností a schopností, které zlepšují možnosti vězněných osob na úspěšnou reintegraci do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, a v neposlední řadě i průběžná podpora sociálních vazeb s rodinou, příbuznými a vnější společností. Pro dosažení těchto cílů využívá vězeňská služba terapeutické, edukační, mravní, duchovní, zájmové a další vhodné prostředky.

Koncepce rozvoje českého vězeňství, stanovená v roce 1991, byla naplněna, pokud se týče cílů a obsahu zacházení s vězni. Méně pak došla naplnění v souvislosti se záměry decentralizace řízení a vytvoření vhodných materiálních podmínek pro řádnou správu vězeňství.

Naplnění koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 je ovlivněno nedoceňujícím přístupem státu a neochotou investovat rozpočtové prostředky do rozvoje vězeňství. Svůj podíl na prozatímním nenaplnění koncepce bezesporu nese i světová hospodářská krize a deficit státního rozpočtu.

Závěrem se tedy vracím k úvodnímu mottu: „Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost“.

Resumé

Každá vývojová etapa společnosti obsahuje určitá specifika, která jsou odrazem společenského vývoje a potřeb tento vývoj nějakým způsobem usměrnit.

V důsledku společenských změn po roce 1989 se změnila i celková skladba pachatelů trestných činů i trestné činnosti samotné. Jedná se o pachatele s psychopatickými rysy osobnosti, osoby, které svoji trestnou činnost páchají pod vlivem návykových látek, osoby pocházející z problémových či disociálních rodin, osoby mentálně retardované, ale i cizince z řad organizovaného zločinu apod. Převažují trestné činy majetkového charakteru (podvody, kráčení daní, krádeže, zpronevěra atd.). Stoupající kriminalita a rostoucí brutalita násilné trestné činnosti je dalším varovným signálem

V souvislosti s tím vězeňská služba, jako moderní penologický prvek, diferencovaným zacházením s různými skupinami odsouzených usiluje o reintegraci vězněné osoby, po ukončení výkonu trestu, do občanské společnosti, čímž naplňuje účel výkonu trestu odnětí svobody. Jedním z prostředků, jak tohoto cíle dosáhnout, jsou programy zacházení, jež vychází z komplexní diagnostiky jednotlivých odsouzených a stanovení výchovného cíle.

Přestože u laické veřejnosti stále převládá názor, že výkon trestu odnětí svobody by měl mít spíše represivní charakter, vězeňská služba musí respektovat požadavky humanismu a individualizace výchovné činnosti s vězněnými osobami, která vede k jejich reedukaci a následné resocializaci.

Anotace

Diplomová práce se zabývá historickým vývojem české penitenciariistiky se zaměřením na způsoby zacházení s vězněnými osobami. Teoretickou část tvoří dvě kapitoly, z nichž první je věnována vývoji vězeňství na našem území do roku 1989 a druhá část pojednává o reformě vězeňství po roce 1989. V praktické části, která obsahuje třetí kapitolu, je zhodnocen současný stav českého vězeňství.

Klíčová slova

Výkon trestu odnětí svobody, odsouzený, resocializace, reedukace, programy zacházení, věznice, humanizace, penitenciární péče, postpenitenciární péče, vzdělávání, zaměstnávání.

Annotation

The dissertation deals with the historical development of the Czech penitentiary system with focus on ways of treatment with incarcerated persons. The theoretical part of the dissertation involves two chapters, the first of which pays attention to the development of the penitentiary system within the Czech territory prior to the year 1989 and the other one concentrates on penitentiary reforms after the year 1989. In the practical part of the dissertation, which involves the third chapter, the current situation of the Czech penitentiary system is assessed.

Keywords

Execution of the imprisonment, convict, re-socialization, re-education, treatment programs, prison, humanization, penitentiary care, aftercare, education, employment.

Seznam literatury a informačních zdrojů

Zákony a interní předpisy Vězeňské služby České republiky

1. Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod
2. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících předpisů ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákoník (platný do 31. 12. 2009)
5. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (platný od 1. 1. 2010)
6. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
9. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
11. Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
12. Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
13. Nařízení ministra spravedlnosti č. 6/2008, o zřízení ústavů pro výkon zabezpečovací detence a o změně nařízení ministra spravedlnosti č. 4/1997, o zřízení vazebních věznic a věznic, Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, Institutu vzdělávání Vězeňské služby České republiky a zotavoven Vězeňské služby České republiky, ve znění pozdějších předpisů
14. Nařízení ministra spravedlnosti č. 4/2008, o poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody
15. Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 42/2009, kterým se stanoví pravidla pro zřizování a činnost oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky

16. Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 15/2009, kterým se stanoví podrobnosti výkonu zabezpečovací detence
17. Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu a ředitelky ekonomického odboru GŘ VS ČR č. 6/2002, kterým se stanoví bližší podrobnosti pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí ve Věznici Světlá nad Sázavou
18. Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu č. 14/2004, kterým se stanoví bližší podrobnosti pro výkon vazby na matkách nezletilých dětí ve Věznici Světlá nad Sázavou
19. Metodický list ředitele odboru zdravotnické služby č. 8/2006, o poskytování substituční léčby závislosti na opiátech ve Vězeňské službě České republiky
20. Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu č. 23/2007, o činnosti výstupních oddělení

Literatura

21. ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. ISBN 80-7251-104-1
22. ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, spol. s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-86-4
23. DUFKOVÁ, J., URBAN, L., DUBSKÝ, J. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7380-123-6
24. FROM, E. *Cesty z nemocné společnosti*. Praha: EarthSave CZ, s.r.o., 2009, ISBN 978-80-86916-10-1
25. FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphine, 2000. ISBN 80-86019-96-9
26. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2005. ISBN 80-86708-05-5
27. JÚZL, M., OLEJNÍČEK, A. *Penologie a penitenciární pedagogika. Úvod do studia předmětu*. Brno: Institut mezioborových studií, 2004
28. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-383-3
29. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2

30. KÝR, A., KAFKOVÁ, A., FÁBRYOVÁ, L. *Z minulosti do přítomnosti pankrácké věznice*. Praha: Vazební věznice Praha – Pankrác, 2009. ISBN neuvedeno
31. MALÁ, D. *Vězeňství po česku*. Tišnov: SURSUM, 2003. ISBN 80-7323-062-3
32. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-7367-368-0
33. MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČTA, J., *Základy penologie*. Brno, Masarykova Univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-x
34. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7
35. ŘEHOŘ, A. *Metodické podkyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. Brno: Institut mezioborových studií, 2008
36. UHLÍK, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Praha: Vazební věznice Praha Pankrác, 2006.
37. ZAPLETAL, J. a kol. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie ČR, 2000. ISBN 80-7251-047-9
38. Časopis Historická penologie č. 2/2003. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2003.
39. Časopis Historická penologie č.3/2003. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2003.
40. Časopis Historická penologie č. 1/2004. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2004.
41. Časopis Historická penologie č. 3/2004. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2004.
42. Časopis Historická penologie č. 4/2004. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2004.
43. Časopis Historická penologie č. 1/2005. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2005.
44. Časopis Historická penologie č. 2/2005. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2005.
45. Časopis Historická penologie č. 3/2005. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2005.
46. Časopis Historická penologie č. 1/2009. Praha: Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2009.

47. Časopis České vězeňství č. 4/1999. *Památník Pankrác*, Průvodce expozicí Vězeňské služby České republiky
48. Časopis České vězeňství č. 1/2006. *Evropská vězeňská pravidla*. Praha: Tiskárna VS ČR Praha – Pankrác, 2006 – příloha časopisu
49. Časopis České vězeňství č. 1/2009, Praha, Tiskárna VV Praha Pankrác, 2009
50. *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: Generální ředitelství VS ČR, 2005
51. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky r. 2008*. Praha: Generální ředitelství VS ČR
52. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory*. PITSTOPMEDIA, Ostrava 2007, ISBN 978-80-7368-329-0
53. Závěry projektu ČHV, Právo na soudní a jinou právní ochranu v detenci – monitoring a litigace 2003 – 2005

Internetové stránky

54. www.czso.cz/
55. www.msgr.cz/
56. www.helcom.cz
57. www.juristic.cz/
58. www.ok.cz/iksp/
59. www.nadeje.cz/
60. www.polac.cz/
61. www.ujak.cz/
62. www.imsbrno.cz/
63. www.pmscr.cz/
64. www.pmscr.cz/parole-dohled-nad-podminene-propustenymi
65. www.vs.cr/generalni-reditelstvi-19/duchovni-sluzba-1287/duchovni-sluzba-1194/zakladni-informace/duchovni-sluzba-ve-vs-v-r-2009-5985
66. www.vscr/veznice-rynovice-48/

67. www.vscr/veznice-svetla-nad-sazavou-93/
68. www.vscr/veznice-nove-sedlo-81/
69. www.vs.cr/veznice-kynperk-78/
70. www.vscr/vazbni-veznice-teplice-94/
71. www.vscr/veznice-vinarice-97
72. [www.vscr/veznice breclav-24/](http://www.vscr/veznice-breclav-24/)
73. [www.vscr/veznice vschrady-96/](http://www.vscr/veznice-vschrady-96/)
74. [www.vscr/veznice heřmanice-73/](http://www.vscr/veznice-heřmanice-73/)
75. [www.vscr/veznice horní slavkov-74/](http://www.vscr/veznice-horni-slavkov-74/)
76. [www.vscr/veznice opava-83/](http://www.vscr/veznice-opava-83/)
77. [www.vscr/veznice valdice-95/](http://www.vscr/veznice-valdice-95/)
78. www.vscr/vazebni-veznice-praha-pankrac-26/